

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

MASARYKOVA UNIVERZITA PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Pracovní sešit k výuce romského jazyka

Ignác Zima

Brno 2012

Obsah

1.	Romský jazyk v kontextu historie	3
2.	Tvarosloví, slovní druhy, pád (mimo sloves).....	13
3.	Slovesa, časování sloves.....	30
4.	Cvičení.....	38
5.	O romské hymně.....	59
6.	Slovní zásoba.....	64
7.	Dějiny Romů.....	86
8.	Přílohy.....	91

Tento Pracovní sešit k výuce romského jazyka vznikl za finanční spoluúčasti EU, ESF, OP VK a MŠMT v rámci projektu s názvem Zvyšování studijních a profesních perspektiv dětí a mládeže ze sociálně znevýhodněného prostředí, evidovaný pod číslem projektu: CZ.1.07/1.2.00/08.0118).

1. Romský jazyk v kontextu historie

Písmo Devanágari¹

मी काले बाल

Romsky:	mire	kále	bala
Hindsky:	mére	kále	bál

Y dos gitanos

Učené knihy a dopisy byly psány v sanskrtu.

SÁNSKRT JE STAROBYLÁ INDOEVROPSKÁ LITERÁRNÍ ŘEČ, KTERÁ PATŘÍ DO STEJNÉ SKUPINY JAKO ROMŠTINA.

Různé dialekty romštiny, kterými v současné době Romové hovoří ve světě, mají doposud hlavní gramatické charakteristiky indických jazyků.

Kromě toho jsou však jednotlivé dialekty dokladem dlouhého putování Romů z Indie do Evropy, a dále. Obsahují také výpůjčky z různých jazyků.

Četnost výpůjček slov je úměrná délce pobytu v jazykovém prostředí té které země.

Entnonymum: vlastní jméno národa, národnosti nebo kmene.

DOM

ROM

Atinganos

¹ Zdroj: Džaniben, /Gendalos/ Dr. M.H., H.Š., B.D.

Písmo dévanágari² - lze zřetelně poznat romská slova převedená z hindštiny:

मी काले बाल

Romsky:	mire	kále	bala
Hindsky:	mére	kále	bál
Česky:	moje	černé	vlasý

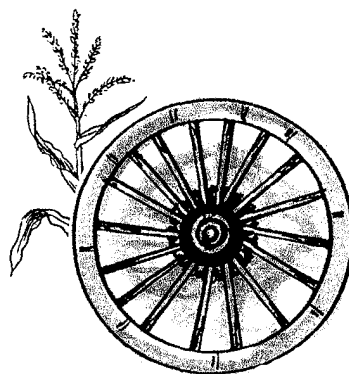
Písmo dévanágari, psané odleva doprava jako evropská písma založená na řeckém písmu a latince se v severní Indii používá nejméně po tisíc let. Dnes se tímto písmem píše hindština, maráthština a nepálština a také sanskrt. Stejně jako latinka je dévanágari systémem fonetických znaků, kde existuje přesný vztah mezi znkem a zvukem. Dokonalý formální rozbor výslovnosti, který ukazuje tabulka a který provedli staří Indové před více než 2000 lety napomohl rozvoji evropské fonetiky v 19. století, jakmile se znalost sanskrtu dostala na západ.

Na subkontinentu se používá nejméně deset dalších písem na stejném základě: gudžarátština, bengálština a urdština mají stejné písmo. Jihoindická písma jsou na pohled odlišná, původně se ryla do palmových listů a následným nanesením inkoustu, kdežto severoindická písma se psala perem na papír. Každý ze čtyř hlavních drávidských jazyků (tamilština, telugština, kannadština a malajálština) má své vlastní písmo. V Pákistánu se pro urdštinu, hlavní jazyk muslimského obyvatelstva subkontinentu, a pro ostatní jazyky země používá písma persko-arabského původu, které se píše odprava doleva.

	VOKALY (SAMOHLÁSKY)						KONSONANTY (SOUHLÁSKY)							
	Dvohlásky (včetně jednoduché)		Dvohlásky (včetně jednoduché)		Dvohlásky		Nezněle okluziv		Zněle okluziv		Názaly	Polovokály	Sibilanty	Dysna
	krátké	dlouhé	krátké	dlouhé	krátké	dlouhé	neaspirované (bez přídechu)	aspirované (s přídechem)	neaspirované (bez přídechu)	aspirované (s přídechem)				
Vělny (zadopatrové)	अ ā	आ ā					क k	ख kh	ग g	घ gh	ङ ṅ			ह h
Patátily (předopatrové)	इ ī	ई ī			ए e	ऐ ai	च c	छ ch	ज j	झ jh	ञ ñ	य y	श ṣ	
Retrofleksy (se špičkou jazyka na patce)			ऋ ṛ	ॠ ṝ			ट ṭ	ठ ṭh	ड ḍ	ढ ḍh	ण ṇ	र r	ष ṣ	
Dentály (zubnice)			ल ḷ	ळ ḹ			त t	थ th	द d	ध dh	न n	ल l	म ṃ	
Labials (retinice)	उ ū	ऊ ū			ओ o	औ au	प p	फ ph	ब b	भ bh	म m	व v		

Zdroj: DANIEL, B: *Dějiny Romů*

Poznámky k romistice)
(Milena H.) čas. Gendalos 11/12-98

Lavengero – slovník
(Naprindžare lava, phurikane lava,
o lava andal aver romane dialekti, neve lava)

ADA adivasi – původní obyvatelé Indie, adivasové
obývali Indii už v době, než tam vtrhli kočovní
chovatelé dobytka – indoevropané (Árijové)

Antjadž – doslovně „stojící venku (mimo)“, vztahuje se k původnímu obyvatelstvu,
(adivasium), které bylo podrobeno v pozdějších fázích árijských výbojů a nebylo
začleněno mezi čtyři varny.

VARNA – společenský stav (v Indii byly-jsou čtyři varny)

- 1) **Brahmani** – původně kněží
- 2) **Kšatrijové** – původně bojovníci a vládci
- 3) **Vajšijové** – obchodníci
- 4) **Šudrové** – řemeslníci a zemědělci

Více o Olašských Romech

Olašští Romové k nám do Čech přišli z území dnešního Rumunska, z Valašska a Moldávie. Tato knížectví se v roce 1861 spojila a vzniklo tak Rumunské království.

Název Olašští je odvozen od obl. VALACHIE. Tradičně se živili koňským handlířstvím, čistěním páří a ženy věštěním z ruky. U nás velká část z nich až do zákazu v roce 1959 kočovala. Svým jazykem se domluví téměř na celém světě.

Jsou velmi uzavřeni a nenechají mezi sebe proniknout cizího člověka.

Olašští Romové se dále dělí na několik rodů, z nichž každý má mezi ostatními určitou pověst.

BOUGEŠTI jsou nejváženější. Z tohoto rodu pocházejí muži, kteří usedají do čela „Cikánského soudu“ tzv. KRISI. Jsou to chytří lidé, umějí vystupovat ve společnosti.

LOULEŠTI je mezi nimi mnoho zpěváků a tanečníků. Nenechají si od nikoho nic líbit. Ale nejsou hudebníci.

PENKOŠTI žijí ze dne na den. Nemyslí na budoucnost.

BEJÁŠA pocházejí ze Švédska, mají obchodní talent a dobře zpívají.

V Brně asi 30 rodin (r. 2001) znaky- převážně světlých typů - oči světlejší, ženy dlouhé sukně, kabelky křížem přes ramena, vlasy převážně přebarvené na světlé, muži nosí klobouky se širšími okraji. (Ve skupině hlasitější rozhovory, větší hlasové zabarvení).

Vliv romského jazyka mimoindické migrace Romů³

- migrační směr Romů a romštiny od východu k západu a severozápad
- postupně romštinu ovlivňovaly různé kontaktní jazyky
- můžeme soudit, že se v mezinárodním měřítku dá dělit nejméně na dva dialekty, hlavní větve jazykových kontaktů Romů v procházejících zemích.
- každá hlavní větev (cesty Romů) se dále dělí do několika dialektů.

Na Slovensku a v Česku jde asi o 8 dialektů:

- 1) **Východoslovenský dialekt** – Košice, Prešov, Bardějov
- 2) **Středoslovenský dialekt** – Banská Bystrica, Žilina,
- 3) **Západoslovenský dialekt** – Bratislava, Trnava, Senica nad Myjavou
- 4) **Ungrika dialekt** – hranice Slovensko x Maďarsko
- 5) **Dialekt moravských Romů** – Brno, Hodonín, Zlín, Svatobořice, Veselí n. Moravou
- 6) **Dialekt Olašských Romů** – Rumunsko
- 7) **Dialekt Sinti Romů** – migrace Německo, Rakousko
- 8) **Rudari dialekt** – Rumunští Romové, Rumunsko, Bulharsko

Dialekty romského jazyka

východoslovenský
středoslovenský
západoslovenský
moravských Romů
Ungrika

*Uvedená pětice dialektů
r. j. se mezi sebou domluví
snadno.*

Olašština
Dialekt Sinti Romů
Rudari

*Tyto tři dialekty r. j. jsou
slovně více odlišné (ale více
se domluví s Romy ve světě)*

³ Zdroje: Džaniben – Svetislav Kostič, M. Hubschmannová, Eva Davidová

Odlišnost romských slov Sintí Romů s romštinou česko-slovenských Romů

Rudigerovy empirické poznatky jsou založeny na dialektu německých Sintů – probereme-li stručně jednotlivé rysy vzorků v oblasti hláskové –

- dochází ke změně koncového V na B, SCH na Š

Srovnej:

	schob	=	šov	=	šest
	job	=	jov	=	on
tvar:	homes	=	somas	=	byl jsem
	mre	=	mire	=	moje, moji
	bascher	=	paše	=	u, vedle
	his	=	has	=	byl

Vzorek vykazuje lexikálně – fonologické rysy typické pro severní větev romských nářečí, no níž sintština patří.

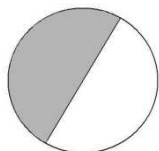
tschele	=	tele	=	dole
men	=	amen	=	my
achale	=	chan	=	jí
grast	=	graj	=	kůň
lati	=	late	=	u ní
baru	=	baro	=	velký
puro	=	phuro	=	starý
agawe	=	adava	=	tento
gascht	=	kašt	=	dřevo
gan	=	kan	=	ucho
hi	=	hin	=	je
has	=	has	=	byl
hom	=	som	=	jsem
leha	=	leha	=	s ním
laha	=	laha	=	s ní

tu schuneha	=	tu šuneha	=	ty uslyšíš
me schunaha	=	amen šunaha	=	my uslyšíme
her	=	sar, har	=	jak

Dialekty

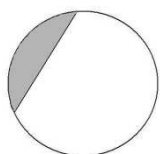
Většina Romů v České a Slovenské republice romsky rozumí a mluví. Romština je zde užívána v několika dialektech, odpovídajících jejich vnitřnímu dělení subetnickému, jsou to dialekty⁴:

Východoslovenský

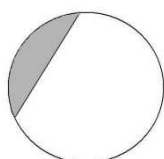
nejvíce rozšířený, kterým hovoří téměř 80% Romů, a to nejen východním Slovensku ale i v Čechách a na Moravě, kam ze Slovenska po roce 1945 (po II. světové válce) migrovali. Vnitřně je tento dialekt ještě rozrůzněný do podskupin, tj. podle regionů a lokalit, kde žijí anebo odkud tito Romové pocházejí.

Středoslovenský

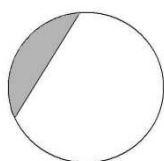
středoslovenská romština je částečně odlišný dialekt skupin, zde usedle žijících Romů. (V minulosti se uvažovalo o sjednocení romského jazyka na dialektu středoslovenském).

Maďarský

poměrně početné skupiny tzv. maďarských Romů, žijících na jihozápadním a jihovýchodním Slovensku, podél celé hranice s Maďarskem, jejichž Romština je dosti ovlivněna maďarštinou.

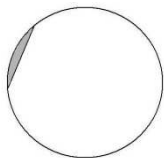
Západoslovenský

uchoval si a dodnes používá mnohem více starších autentických romských slov – v porovnání s dialektem východoslovenským (který je ve slovní zásobě více ovlivněn jazykem okolního východoslovenského obyvatelstva).

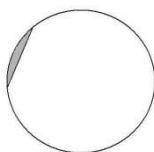
⁴ DAVIDOVÁ, E: *Cesty Romů*

Dialekt moravských a českých Romů

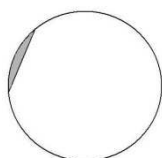
tato romština se nejvíce podobala západoslovenské romštině s jemnými odchylkami. Z původního dialektu se zachovalo velmi málo. Dnes takto mluví malá skupina Romů. Většina z nich v době II. světové války byla odvečena do koncentračních táborů.

Dialekt rumunských Romů (Rudarů)

početně nejmenší skupiny tzv. Rudarů, korytářů žijících na východním Slovensku, kam přišli v 19. století z Rumunska jako výrobci koryt a dalších dřevěných výrobků, jejich romština je silně ovlivněna rumunštinou, kterou používají i v terminologii korytářského řemesla.

Dialekt Olašských Romů

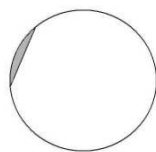
Olašština je zcela odlišný dialekt od dialektů tzv. tradičně usedlých Romů, kterým hovoří specifická slupina olašských „Vlachike“ Roma, do roku 1959 i u nás kočujících. Tento dialekt se zachoval v autentické podobě dodnes, protože sami tito Romové si chrání svůj jazyk před vlivy a okolím, stejně jako svůj způsob života a kultury.

Vnitřně se ještě dále člení na jednotlivé skupiny:

lovare – dřívější koňští handlíři

kalderare - kotláři, a další skupiny.

Dialekt německých Sintů

dialekt německých Romů – Sintů je tak zcela odlišný, se u této počtem malé ale specificky tradičně romské skupiny uchoval v autentické podobě byť s mnoha výpůjčkami z němčiny. Sintové mluví svým jazykem, mezi sebou nedopustí jeho ovlivnění ani odtajnění, nikoho by jej neučili. Tímto dialektem se Sintové dorozumí mezi sebou na celém světě.

Romština byla donedávna jazykem v podstatě uzavřené etnické skupiny se znaky či relikty rodového zřízení, a proto se po celá předchozí staletí zachovala jako jazyk málo rozvinutý a neliterární. V současné době, po uznání romské národnosti, právoplatného romského jazyka, etnicity a kultury, a to mezinárodně i u nás, se pozice romštiny mění.

Vytvářejí se v ní některá nová potřebná slova, užívá se romský jazyk už i na mezinárodních politických jednáních i odborných konferencích, ale také v tisku a publikacích.

Postupně se začalo s jeho kodifikací, i když jednotlivé dialekty zůstanou zachovány. (kodifikován byl východoslovenský dialekt).

V současné době romský jazyk – romaňi čhib dostává postupně i odlišnou funkci a roli. Otevírá se ven z vnitřku romské skupiny, je tak více ovlivňován a dochází stále k větším změnám v jazyce a jeho slovní zásobě, což je zákonité v souvislosti se změnami v postavení Romů, s otvíráním se jejich tradičně uzavřeného endogamního, donedávna rodového společenství. S postupným přejímáním některých prvků ze způsobu života i jazyka majoritní společnosti se prohlubuje i bilingvismus, někdy i trilingvismus.

Alfabeta ROMAŇI ČHIB

Abeceda užívaná v romském jazyku: slovenské a české romštiny

**A a, B b, C c, Č č, Čh čh, D d, Dž dž,
E e, F f, G g, H h, Ch ch, I i, J j, K k,
Kh kh, L l, Ľ ľ, M m, N n, O o, P p,
Ph ph, R r, S s, Š š, T t, Th th, U u, V v,
Z z, Ž ž**

L', l' = slovenské měkčené l

V romštině neužíváme písmena: á, ě, é, y, w, x, ř, ů, ú. (přesto, že některé samohlásky neoznačujeme dlouze, tak dlouze zní – ve výslovnosti slova).

Měkčení slov romštiny

- označíme jej háčkem nad písmeno souhlásky
Ď ďives – den Ľ ľatipen – teplota Ň Ňiko – nikdo (L)

Ve slovenské a české romštině – v mluveném projevu se často vyskytují aspirativní souhlásky – přídechy: **čh, kh, ph, th**

např. Čh	čhaj = děvče, čhajori = děvčátko, čhavo = chlapec, čhavoro = chlapeček
Kh	kham = slunce, khamoro = sluníčko, khoru = džbán
Ph	phuv = zem, pharo = těžký, phuro = starý
Th	trud = mléko, tnuv = kouř, thav = niť, thulo = tlustý

Příklad:

ALFABÈTA E RROMANE ČHIBĂQI

GELEM, GELEM

2. Tvarosloví, slovní druhy, pády (mimo sloves)

Romština má 11 slovních druhů. Slovní druhy byly pojmenovány takto:

1)	Podstatná jména	Bare/Šerutne lava
2)	Přídavná jména	Kijathode lava
3)	Zájmena	Vašonava
4)	Číslovky	Ginde
5)	Slovesa	Kerutne
6)	Příslovce	Paškerutne
7)	Předložky	Anglonava
8)	Spojky	Phandune
9)	Citoslovce	Vičinde lava
10)	Částice	Lavora
11)	Člen	Artiklos/dženo

Slova dělíme na slova ohebná - skloňujeme je (člen, podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky) nebo časujeme (slovesa) a na slova neohebná - nemění svůj tvar (příslovce, předložky, spojky, částice, citoslovce).

Tvoření slov zdrobnělých

V romském jazyce tvoříme slova zdrobnělá odvozováním pomocí přípon -oro, -ori. Zdrobňujeme některá podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky, příslovce.

Při zdrobňování podst. jmen a přídavných jmen rodu ženského se před koncovku -ori měkčí kmenová souhláska -d, -t, -n.

Zdrobňování lze u některých slov umocnit zdvojením zdrobňovací přípony.

Příklady slov zdrobnělých:

rakloro = chlapeček
rakl'ori dívka
ciknoro = maličký, cikñori maličká, ciknore = maličcí
miroro = můj
ajsoro takový
šukarores = hezoučký
kheroro = domeček

PODSTATNÁ JMÉNA

Jsou to názvy osob, zvířat, věcí, vlastností, činností a dějů. Podstatná jména skloňujeme podle pádů. V romštině je 8 pádů:

1. nominativ	ko? so?	kdo? co?)
2. genitiv	kaskero? soskero?	(koho? čeho?)
3. dativ	kaske? soske?	(komu? čemu?)
4. akuzativ	kas? so?	(koho? co?)
5. vokativ	vičinas(ko)	(oslovujeme)
6. lokativ	kaste? soste? kaj?	(o kom? o čem? kde? kam?)
7. instrumentál	kaha? soha?	(kým? čím?)
8. ablativ	kastar? sostar? khatar?	(od koho? od čeho? odkud?)

U podstatných jmen rozlišujeme rod mužský a ženský. U obou rodů se rozlišuje životnost.

Při oslovení ve spojení se zájmenem (můj, moje, moji) stojí podst. jméno ve tvaru nominativu (mro čho! = můj chlapeček!, mri čhaj! = moje dcerko!, mre čhavore! = moje děti!).

Rozlišujeme číslo jednotné a množné. Každé podstatné jméno má člen.

Tvary členů:

Pád	Číslo jednotné		Číslo množné
	Rod mužský	Rod ženský	Rod mužský a ženský
Nominativ	o	e	o
Nepřímý pád	le	la	le

Před podstatnými jmény v nominativu stojí člen v nominativu. Před podst. jmény v kterémkoli jiném pádě má člen tvar nepřímého pádu.

Při oslovení (ve vokativu) se členu neužívá.

Přehled skloňování

Rod mužský

Číslo jednotné		Číslo množné	
1.	phral (bratr)	1.	phrala (bratři)
2.	phraleskero	2.	phralengero
3.	phraleske	3.	phralenge
4.	phrales	4.	phralen
5.	phraleja! (phrala!)	5.	phralale!
6.	phraleste	6.	phralende
7.	praleha	7.	phralenca
8.	phralestar	8.	phralendar

Rod ženský

Číslo jednotné		Číslo množné	
1.	pheň (sestra)	1.	pheňa (sestry)
2.	pheňa	2.	pheňen
3.	pheňake	3.	pheňenge
4.	pheňa	4.	pheňnen
5.	pheňije!	5.	pheňale!
6.	pheňate	6.	pheňende
7.	pheňaha	7.	pheňenca
8.	pheňatar	8.	pheňendar

Odchyly od typů skloňování jsou vzácné.

Patří sem podstatná jména:

a) zakončená na -j

(graj = kůň, chulaj=hospodář, čhaj = dívka, phabaj = jablko)

1. graj (kůň)	graja (koně)
2. graj	grajengero
3. grajeske, greske	grajenge, grenge
4. grajes, gres	grajen, gren
5. graj!	graja
6. graj	grajen
7. grajeha, greha	graha
8. grajestar	grajendar

b) odvozená příponami -iben. -ipen. -ben, -pen.

Ta jsou mužského rodu, neživotná a většinou se jich užívá pouze v jednotném čísle.

oda čačipen - ta spravedlnost

oda amaripen - ta tradice

Cvičení:

Text:

La Monikake bond'alolas o apsa andro jakha: „Ma dara, mro rakloro, ma dara, mro čavoro, akana imar sal paš mande! Jekh, kaj tuke bišuštar berš, angle mande sal miro cikno čavoro a ňiko pro svetos tut imar mandar na čorla! Sov, sov, e daj paš tute,“ phend'a e Monika a čumid'la les pro čekat.

O Jirkas phand'la o jakha a spokojnones zasut'a. E Monika mek paš leste bešelas, dikhelas pre leste, chudelas leske o vast a daralas te mukel, te na uštel.

Překlad:

Monika měla tváře smáčené od slz: „Neboj se, synáčku, neboj, můj chlapečku, teď už jsi u mě! Je ti sice čtyřicet let, ale pro mě jsi pořád můj malý chlapeček a nikdo na světě mi tě už neukradne. Spinkej, spinkej, máma je u tebe,“ řekla tichounce Monika a políbila ho na čelo.

Jirka zavřel oči a spokojeně usnul. Monika u něho seděla, dívala se na něj, držela ho za ruku a bála se ji pustit, aby se neprobudil.

Úkoly:

- 1) Najděte v textu podstatná jména, rozdělte je podle rodu a запиšte

- 2) vypište z textu vokativ (5.pád)

- 3) Najděte v textu slova zdvojnásobná

PŘÍDAVNÁ JMÉNA

Jsou to slova vyjadřující vlastnosti podstatných jmen. Ptáme se na ně otázkami:

Jaký? Který? = savo? Čí? = kaskero?

např.: šukar kher = krásný dům
 lolo rat = červená krev
 purane trasta = staré železo

Přídavná jména lze dělit do tří skupin. Jejich příslušné vzory:

1. **šukar** - krásný
 (pro příd. jm. zakončená v 1. pádě na souhlásku)
 Jsou shodná u rodu mužského i ženského.
 Mají stejnou podobu pro rod mužský i ženský.
2. **lačho** - dobrý
 (pro příd. jm. zakončená v 1. pádě na samohlásku)
 Mají koncovku -o pro mužský rod, -i pro ženský rod.
3. **belavo** - modrý
 (pro přídavná jména přejatá)
 Jsou zakončená v obou rodech na -o.

Skloňování přídavných jmen

Šukar

	číslo jednotné		číslo množné
	rod mužský	rod ženský	oba rody
1.	šukar phral	šukar pheñ	šukar phrala, pheña
2.	šukar	šukar	šukar
3.	šukar	šukar	šukare
4.	šukares	šukara	šukaren
5.	šukareja!	šukarije!	šukarale!
6.	šukar	šukar	šukar
7.	šukar	šukar	šukar
8.	šukar	šukar	šukar

Lačho

	číslo jednotné		číslo množné
	rod mužský	rod ženský	oba rody
1.	lačho	lačhi	lačhe
2.	lačho	lačha	lačhe
3.	lačho	lačha	lačhe
4.	lačhes	lačha	lačhe
5.	lačheja!	lačhije!	lačhe!
6.	lačho	lačhi	lačhe
7.	lačho	lačha	lačhe
8.	lačho	lačha	lačhe

Belavo

	číslo jednotné		číslo množné
	rod mužský	rod ženský	oba rody
1.	belavo	belavo	belava
2.	belavo	belavo	belavone
3.	belavo	belavo	belavone
4.	belavones	belavona	belavonen
5.	belavo!	belavo!	belava!
6.	belavo	belavi	belava
7.	belavo	beladona	belavone
8.	belavo	belavonatar	belavone

Přídavná jména přivlastňovací tvoříme ze 4. pádu (tvaru prostého nepřímého pádu) podstatných jmen koncovkami – kero, -keri.

phral - bratr

phraleskero – bratrův

phraleskeri – bratrova

pheň - sestra

pheňakero - sestřin

pheňakeri - sestřina

Stupňování přídavných jmen

1. stupeň	2. stupeň	3. stupeň
šukar	šukareder	najšukareder/jekhšukareder
lačho	lačheder	nejlačheder/jekhlačheder
belavo	belaveder	najbelaveder/jekhbelaveder

Druhý stupeň tvoříme příponou -eder, kterou připojujeme ke slovnímu základu.

Třetí stupeň se tvoří z 2. stupně předponou naj-, jekh- nebo jeg-.

Tvary 2. a 3. stupně jsou neskloňné.

Cvičení:

Text:

Romane čhibaleskero uraviben amenge sikhavel, hoj le gadžendar pes sikhlaresas. O čhibalo phiravelas staďi trine šingunenca, ban hazika (kožich) andal kerdo le bakrane dzarendar, o than ehas ňilaskro le primkenca, har ungniko oficeris, e cholov has loli vaj ňilaskri the phiravelas prengre uče. Pre hazika kočaka lancoha, andro vast rovli.

Leskri romňi urelas rokla ňilaskri, parňi leketova, lajblos the halina, pro šero uravelas parno vaj lolo dikhlo phandlo pašal o šero, pengre phiravelas tikne le dorenca. No savore Roma na has jekh har aver.

Překlad:

Oblek romského vajdy nám ukazuje, že se přizpůsoboval gádžům. Nosil třírohý klobouk, velký vlněný kožich, modrou látku s prýmky jako maďarský oficír, červené nebo modré kalhoty a vysoké boty. Na kabátě měl knoflíky (velké stříbrné) a řetěz, v ruce hůl.

Jeho žena nosila modrou sukni, bílou zástěru, vestu a halenku, kolem hlavy měla uvázaný bílý nebo červený šátek, boty nosila nízké se šňůrkami. Všichni Romové ale nebyli stejní.

[illegible]

ZÁJMENA

Jsou to slova, která ve větě nahrazují (zastupují) podstatná jména.

Rozlišení zájmen podle významu

osobní

me	já	amen	my	pes	se
tu	ty	tumen	vy	pen	se (v množ. čísle)
jov	on	jon	oni		
joj	ona				

zvratné

přivlastňovací

miro	můj	amaro	náš	peskero	svůj (j. č.)
tiro	tvůj	tumaro	váš	pengero	své (mn. č.)
leskero	jeho	lengero	jejich		
lakero	její				

ukazovací

okoda	tento
akada	tenhle
adeso	takový
korkoro	sám
oda	ten
oka	onen
ajso	týž, tentýž

tázací

ko?	kdo?
so?	co?
savo?	jaký? čím?
kaskero?	čím?

neurčitá

vareko	někdo
varavo	nějaký
vareso	něco
varekaskro	něčí

záporná

ňiko	nikdo
ňikaskero	ničím
lišť	nic

totalizátory

savore	všichni, jeden
niko	žádný
sako	každý

Cvičení:

Text:

Dešvar genavas oda papiris. Sem oda pal mande! Ta miri daj nane e Ludmila Králová! Soske man miri daj hini e Monika Králová! Soske man miri daj diňa het? Savi oda daj, so del het peskere čhavores? Iľom oda papiris, avľom ko papus a phučavas lestar s'oda? O papus darandiľa. And'a man khere ko dad. Phend'a, so pes ačhila.

Překlad:

Četl jsem ten papír nejmíň desetkrát. To píšou přece o mně! Takže Ludmila Králová není moje matka! Moje matka je Monika Králová. Ale proč se mě moje matka zřekla? Co je to za matku, která se vzdá vlastního dítěte? Popadl jsem to lejtstro, šel za dědečkem a zeptal se ho, co to má znamenat.

Úkoly:

- vyhledejte zájmena a určete jejich druh

Slovní zásoba

dešvar	desetkrát
genavas	četl jsem
oda	ten
pal mande	o mě
miri daj	moje matka
soske	proč
diňa het	dala pryč
peskere čhavores	svoje dítě
iľom oda papiris	vzal jsem ten papír
avľom ko papaus	přišel jsem k dědečkovi
phučavas lestar	ptal jsem se ho
o papus darandiľa	dědeček se lekl
and'a man khere	přivedl mě domů
phend'a (s)	řekl
so pes ačhila	co se stalo

ČÍSLOVKY

Jsou to slova číselného významu, označují počet nebo množství.

Číslovky určité vyjadřují přesný počet - např. pandž = pět, duvar = dvakrát.

Číslovky neurčité vyjadřují neurčitý počet např. but = mnoho, čulo = málo.

Druhy číslovek:

<u>základní</u>	jekh	=	jeden, jedna
	duj	=	dva, dvě
	trin	=	tři
	štar	=	čtyři
	pandž	=	pět
	(dejš) deš	=	deset
	biš	=	dvacet
	tranda	=	třicet

řadové - tvoříme je z číslovek základních koncovkou **-to**.

štarto	=	čtvrtý
dujto	=	druhý
trinto	=	třetí
(dej što) dešto	=	desátý

Nepravidelné jsou:

angluno, peršo, ešebno	=	první
ezeruno	=	tisící

druhové - tvoříme je z číslovek základních koncovkou **-te**.

jekhte	=	jedny
dujte	=	dvoje
trinte	=	troje
štarte	=	čtvery
pandžte	=	patery
(dej šte) dešte	=	desatery

násobné - tvoříme je z číslovek základních koncovkami **-var**, výjimečně **-val**.

jekhvar	=	jedenkrát
duvar	=	dvakrát
trinvar, trival	=	tříkrát
pandžvar	=	pětkrát
šovar	=	šestkrát
eftavar	=	sedmkrát
eňavar	=	devětkrát

neurčité číslovky

das keci	=	několik	but	=	mnoho
keci, kebor	=	kolik	frirna	=	málo
ajci, kajci	=	tolik	savore	=	všichni

PŘÍSLOVCE

jsou slova, která vyjadřují okolnost děje.

Místo	kaj	=	kde	Čas	andre kana	=	dokdy
	kaj	=	kam		kana	=	kdy
	khatar	=	odkud				
	khatal	=	kudy				

Způsob:	har, sar	=	jak	Příčina:	soske	=	proč
----------------	----------	---	-----	-----------------	-------	---	------

Tvoření příslovčí

Příslovce odvozujeme od přídavných jmen, podst. jmen a předložek těmito příponami:
přípona **-es** užívá se při odvozování od příd. jmen

Např.: šukar - šukares hezký - hezky

U příd. jmen zakončených na samohlásku -o, se koncovka **-es** přidává ke kmeni (tvar bez koncovky -o).

Např.: tato - tates teplý - teple
pharo - phares těžký - těžce

přípona **-e** užívá se při odvozování z podst. jmen a z předložek

Např.: kher - khere dům - domů
agor - agore kraj - na kraji
tel - tele pod - dole
pal - pale za - vzadu, potom

přípona **-al** užívá se při odvozování z podst. jmen a z předložek

Např.: kher - kheral dům - z domova
pal - palal za - zezadu

U předložek zakončených na samohlásku se přípona **-al** přidává ke kmeni (tvar bez koncovky -e).

Např.: andre - andral v - zevnitř

Malá skupina příslovčí končí na -i (koncovka zastaralá) nebo na -a.

Např.: raťi v noci
avri venku
tajsa zítra
čirla dávno
tosara ráno

Příslovce (stejně jako přídavná jména) stupňujeme.

2. stupeň tvoříme příponou -eder,

3. stupeň předponami jekh- nebo naj

Např.:

1.stupeň

but (velice, mnoho)

sig (brzy)

2. stupeň

buteder (v'ice)

sigeder (dřívě)

3. stupeň

jekhbuteder/najbuteder (nejvíce)

jekhsigeder/najsigeder (nejdříve)

[illegible]

PŘEDLOŽKY

jsou slova určující pád podst. jmen, příd. jm., zájmen, číslovek. Všechny předložky v romském jazyce mají dvojí vazbu.

Dělení předložek

1. podle původu:

a) původní:

Např.: andal	z
andre, andro	v, do
anglal	před
bi, bije, bijo, bijal	bez
ke,kije,kijo	k, u
paš u,	za, při
pre, pro	na
prekal	přes
perdal	skrz

b) nepůvodní:

Např.: angle	kvůli
maškar	mezi
pašal	kolem

2. podle zakončení:

a) samohláskové (končí na samohlásku, nejčastěji -e, řidčeji -a, o).

Např.: angle	(kvůli)
andre	(v)
pre	(na)
bije	(bez)
kije	(ke, k, u)

Předložky končící na samohlásku -e splývají se členem podst. jm. a koncové -e se vypouští. Podstatné jméno je ve tvaru 1. pádu. V písmu se vypouštění -e označuje apostrofem.

Např. andr' o kher	(v domě)
vaš' o dad	(pro otce)

b) souhláskové:

Např.: pal	po, za
paš	při, vedle
vaš	pro
tel	pod
prekal	nad, přes
Např.: andr' o kher	v domě
vaš' o dad	pro otce

Není-li podst. jméno nebo zájmeno nijak určeno, stojí podst. jm. v 6. pádě.

Např.: pal mande, pal ma	o mne, za mnou
pre leste	na něm

Předložka **bi** se pojí vždy se 2. pádem

Např.: bi miro beze mne
 bi dadeskero bez otce

Předložka **vaš** se pojí vždy se 3. pádem

Např.: váš o dad pro otce
 vaš e daj pro matku

U všech ostatních předložek je nejčastější postavení podst. jmen v I. pádě.

[illegible]

SPOJKY

Spojují slova v několikanásobné větné členy anebo věty jednoduché do souvětí.

Nejužívanější spojky jsou:	the	a
	vaj	nebo, však
	añi	ani
	a'li	ale
	vašoda	proto
	kajte	aby
	hoj	že

Funkci spojky mají taky

a) vztažná zájmena

b) vztažné příslovce

ko	kdo
so	co
save	jací
savo	který, či
ko kamel	kdokoli

kaj	kde
kana	kdy
sar	jak
soske	proč
kathar	odkud
jak	kam
kanastar	odkdy
varekana,	
darekana	kdysi
varekaj	kdesi
ko ajso	kdopak
ta jak	kdepak

[illegible]

ČÁSTICE

uvozují věty a vyjadřují vztah mluvčího k dané výpovědi. Obvykle jsou věty citově zabarvené. Typy částic:

<u>1. Přací:</u>	mi, te	ať
	či	či, zda
	bodaj	kéž

Vyjadřují příkaz nebo přání, nejistotu, zpochybnění.

Např.:	Te na peres!	Ať nespadneš!
	Sar (hár) te na!	Jakpak by ne!
	Soske te na!	Pročpak ne!

Ve 3. osobě jednotného i množného čísla se užívá při vyjádření příkazu nebo přání (osobám nepřítomným) částice mi

Např.:	Mi džal het!	Ať jde pryč!
	Mi jel!	At'je! Budiž, tak ať!

Po práci částici může stát sloveso též v kondicionálu.

Např.:	Te dikhelas min romni!	Kéž by to tak viděla moje žena!
--------	------------------------	---------------------------------

2. Vyjadřující pojem moci: šaj, našti

Např.:	Me šaj džav.	Mohu jít.
	Me našti džav	Nemohu jít.

3. Záporové:

na (u sloves omamovacího způsobu) **ma** (u sloves rozkazovacího způsobu)

Např.:	Na džav!	Nejdu.	Ma ker!	Nedělej.
	Na šund'om!	Neslyšel jsem.	Ma keren!	Nedělejte.
			Marov!	Neplač.

CITOSLOVCE

jsou slova vyjadřující city, zvuky, šumy, hlasy, nálady a vůli mluvčího.

bo	to
ej	vyjádření radosti
fuj	vyjadřuje pocit ošklivosti
jaj	vyjadřuje pocit překvapení
joj	radostné zvolání
juj	bolestné zvolání
oj	náhlé překvapení nebo lítost

Např.:	Bo lacho!	To je dobré! (o dobrém jídle)
	Juj, bo man dukhal kadi sera!	Ouvej, to mě bolí v boku!

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

3. Slovesa, časování sloves

SLOVESA

Jsou to slova, která označují děj, stav, změnu stavu.

Infinitiv (neurčitý způsob) je ustrnulý tvar slovesa ve 3. os. č. j. nebo 3. os. č, mn. předznamenáný částicí **-te**.

Např.: te kerel, te keren = dělat
 te džal, te džan = jít
 te sikh'ol, te sikh'on = učit se

Slovesné kategorie

Slovesa časujeme.

Určujeme u nich: osobu, číslo, čas, způsob, rod, vid, třídu a vzor.

<u>Osoba:</u>	1., 2., 3.	<u>Způsob:</u>	oznamovací
1. me -	já	amen my	rozkazovací
2. tu -	ty	tumen vy	podmiňovací
3. jov -	on	jon oni, ony	
joj -	ona		

<u>Číslo:</u>	jednotné	<u>Rod:</u>	činný
	množné		trpný

<u>Čas:</u>	přítomný	<u>Vid:</u>	dokonavý
	minulý		nedokonavý
	budoucí		

<u>Vzory:</u>	I. te kerel dělat	<u>Třída:</u>	I., II., III.
	II: te džal jít		
	III. te sikh'ol učit se		

Časování sloves

Čas přítomný

1.	kerav (dělám)	džav (jdu)	sikhľuvav (učím se)
2.	keres (děláš)	džas (jdeš)	sikhľos (učíš se)
3.	kerel (dělá)	džal (jde)	sikhľol (učí se)
1.	keras (děláme)	džas (jdeme)	sikhľuvas (učíme se)
2.	keren (děláte)	džan (jdete)	sikhľon (učíte se)
3.	keren (dělají)	džan (jdou)	sikhľon (učí se)

Slovesa III. slovesné třídy typu „te sikhľol“ rozšiřují v 1. os. č. j. a v 1. os. č. mn. kmen o - uv.

Čas minulý

Slovesa nedokonavá

Tvoří minulý čas koncovkou -as. Přidává se k tvarům přítomného času. Ve 2. os. č. j a v 1. os. č. mn. dochází ke změně kmenové souhlásky na **-h**.

Tvar třetí osoby množného čísla neměkčí před koncovkou kmenovou souhlásku u všech typů časování.

Např.: 1.	keravas (dělal jsem)	kerahas (dělali jsme)
2.	kerehas (dělal jsi)	kerenas (dělali jste)
3.	kerelas (dělal)	kerenas (dělali)
1.	džavas (šel jsem)	džahas (šli jsme)
2.	džahas (šel jsi)	džanas (šli jste)
3.	džalas (šel)	džanas (šli)
1.	sikhľuvavas (učil jsem se)	sikhľuvahas (učili jsme se)
2.	sikhľohas (učil ses)	sikhľonas (učili jste se)
3.	sikhľolas (učil se)	sikhľonas (učili se)

U všech slovesných tříd lze v 1 os. č. j. užít zkráceného tvaru vypuštěním slabiky - va. Přízvuk u zkrácených tvarů přechází na koncovku.

Např.:	kerevas	-	kerás
	džavas	-	džás
	sikhľuvavas	-	sikhľuvás

Slovesa dokonavá

odvozují se z kmene minulého koncovkami:

1.	-om	-am
2.	-al	-an
3.	-a(s)	-e

Před koncovkou 3. os. mn. č. se neměkčí kmenová souhláska, je tvrdá.

I. slovesná třída

1.	kerďom	(udělal jsem)	kerďam	(udělali jsme)
2.	kerďal	(udělal jsi)	kerďan	(udělali jste)
3.	kerďa(s)	(udělal)	kerde	(udělali)

II. slovesná třída

Slovesa typu avlom neměkčí kmenovou souhlásku ve všech osobách.

1.	avlom	(přišel jsem)	avlam	(přišli jsme)
2.	avlal	(přišel jsi)	avlan	(přišli jste)
3.	avla(s)	(přišel)	avle	(přišli)

III. slovesná třída

1.	sikhľilom	(naučil jsem se)	sikhľilam	(naučili jsme se)
2.	sikhľilal	(naučil ses)	sikhľilan	(naučili jste se)
3.	sikhľila(s)	(naučil se)	sikhľile	(naučili se)

Čas budoucí

se tvoří přidáním koncovky -a ke tvarům přítomného času.

Ve 2. os. č. j. a v 1. os. č. mn. dochází ke změně kmenové souhlásky -s- na -h.

Např.

1.	kerava	(udělám, budu dělat)	keraha	(uděláme, budeme dělat)
2.	kereha	(uděláš, budeš dělat)	kerena	(uděláte, budete dělat)
3.	kerela	(udělá, bude dělat)	kerena	(udělají, budou dělat)
1.	džava	(půjdu, budu chodit)	džaha	(půjdemo, budeme chodit)
2.	džaha	(půjdeš, budeš chodit)	džana	(půjdete, budete chodit)
3.	džala	(půjde, bude chodit)	džana	(půjdou, budou chodit)
1	sikhľuvava	(učím se, budu se učit)	sikhľuvaha	(učíme se, budeme se učit)
2.	sikhľoha	(učíš se, budeš se učit)	sikhľona	(učíte se, budete se učit)
3.	sikhľola	(učí se, bude se učit)	sikhľona	(učí se, budou se učit)

Způsob:

Oznamovací

Např.: kerav (dělám) keravas (dělal jsem) kerava (budu dělat)
 bi keravas (dělal bych) bi kerďom (=udělal bych)

Rozkazovací

Je ve 2. os. č. j. **bez koncovky** (zakončen na kmenovou souhlásku),
v 1. os. mn. č. má koncovku **-as**, ve 2. os. mn. č. má koncovku **-en**.

Např.: 2. os. č. j. ker! (dělej) 2. os. č. j. dža! (jdi)
 1. os. č. mn. keras! (dělejme) 1. os. č. mn. džas! (jděme)
 2. os. č. mn. keren! (dělejte) 2. os. č. mn. džan! (jděte)

 2. os. č. j. av! (pojd') 2. os. č. j. sikhľuv! (uč se)
 1. os. č. mn. avas! (pojd'me) 1. os. č. mn. sikhľ'ovas! (učme se)
 2. os. č. mn. aven! (pojd'te) 2. os. č. mn. sikhľuven! (učte se)

Podmiňovací

Rozlišujeme podmiňovací způsob *přítomný* a *minulý*.

Tvary přítomného podmiňovacího způsobu jsou shodné s minulým časem nedokonavých sloves.

Obyčejně před něj předsouváme částici **bi**.

Např.: 1. bi keravas (dělal bych) bi kerahas (dělali bychom)
 2. bi kerehas (dělal bys) bi kerehas (dělali byste)
 3. bi kerelas (dělal by) bi kerehas (dělali by)

Tvary minulého podmiňovacího způsobu se tvoří z minulého, času sloves dokonavých koncovkou ve 3. os. č. j. a 3. os. č. mn. koncovkou **-has**.

Tvary 3. os. j. č. a 3. os. mn. č. jsou shodné.

Např.: 1. kerďomas (byl bych udělal) kerďamas (byli bychom udělali)
 2. kerďalas (byl bys udělal) kerďanas (byli byste udělali)
 3. kerďahas (byl by udělal) kerďahas (byli by udělali)

Rod trpný

Je tvar složený. Skládá se z minulého času slovesa a z určitých tvarů nepravidelného slovesa *jel* (být).

Např. <i>hin kerd</i>	<i>do</i>	(je udělán)	<i>som avri sikhľárdo</i>	(jsem vyučen)
<i>sas kerd</i>	<i>do</i>	(byl udělán)	<i>somas avri sikhľardo</i>	(byl jsem vyučen)
<i>avia kerd</i>	<i>do</i>	(bude udělán)	<i>avava avri sikhľardo</i>	(budu vyučen)

Vid

Dokonavý vid

Tvoříme koncovkami:

1. -om -am
2. -al -an
3. -as -e

Jsou shodné s koncovkami minulého času s výjimkou 3. osoby čísla jednotného, kde užíváme tvaru s koncovku -s.

Např.:	1.	<i>kerďom</i>	(udělal jsem)	<i>kerďam</i>	(udělali jsme)
	2.	<i>kerďal</i>	(udělal jsi)	<i>kerďan</i>	(udělali jste)
	3.	<i>kerďas</i>	(udělal)	<i>kerde</i>	(udělali)
	1.	<i>avlom</i>	(přišel jsem)	<i>avlam</i>	(přišli jsme)
	2.	<i>avlal</i>	(přišel jsi)	<i>avlan</i>	(přišli jste)
	3.	<i>avlas</i>	(přišel)	<i>avie</i>	(přišli)
	1.	<i>sikhľilom</i>	(naučil jsem se)	<i>sikhľilam</i>	(naučili jsme se)
	2.	<i>sikhľilal</i>	(naučil ses)	<i>sikhľilan</i>	(naučili jste se)
	3.	<i>sikhľilas</i>	(naučil se)	<i>sikhľile</i>	(naučili se)

Nedokonavý vid

Slovesa nedokonavého vidu mají shodnou koncovku s tvary minulého času.

Ve všech osobách je koncovka -as.

Ve 2. os. č. jedn. a v 1. os. č. mn. je změna kmenové souhlásky na -h.

Např.:	1.	<i>keravas</i>	(dělal jsem)	<i>kerahas</i>	(dělali jsme)
	2.	<i>kerehas</i>	(dělal jsi)	<i>kerenas</i>	(dělali jste)
	3.	<i>kerelas</i>	(dělal)	<i>kerenas</i>	(dělali)
	1.	<i>džavas</i>	(šel jsem)	<i>džahas</i>	(šli jsme)
	2.	<i>džahas</i>	(šel jsi)	<i>džanas</i>	(šli jste)
	3.	<i>džalas</i>	(šel)	<i>džanas</i>	(šli)
	1.	<i>sikhľuvavas</i>	(učil jsem se)	<i>sikhľuvahas</i>	(učili jsme se)
	2.	<i>sikhľohas</i>	(učil ses)	<i>sikhľonas</i>	(učili jste se)
	3.	<i>sikhi'oias</i>	(učil se)	<i>sikhľonas</i>	(učili se)

Většina sloves v romštině tvoří vidové dvojice.

Např.:	kerevas	(dělal jsem)	kerďom	(udělal jsem)
	džavas	(šel jsem)	avlom	(přišel jsem)
	sikhľuvavas	(učil jsem se)	sikhľíľom	(naučil jsem se)

Třída

rozlišujeme tři slovesné třídy. K nim náleží vzory:

I. slovesná třída	te kerel	(dělat)
II. slovesná třída	te džal	(jít)
III. slovesná třída	te sikhľol	(učit se)

SLOVESA NEPRAVIDELNÁ

te jel (být) te del (dát) te lel (brát)

Časování

te jel

přítomný čas

1. som	(jsem)	sam	(jsme)
2. sal	(jsi)	san	(jste)
3. hin	(je)	hine	(jsou)

minulý čas

1. somas	(byl jsem)	samas	(byli jsme)
2. salas	(byl jsi)	sanas	(byli jste)
3. has/sas	(byl)	has/sas	(byli)

budoucí čas

1. avava	(budu)	avaha	(budeme)
2. aveha	(budeš)	avena	(budete)
3. avela, jela, ela	(bude)	avena, jena, ena	(budou)

podmiňovací způsob přítomný

1. avavas	(byl bych)	avahas	(byli bychom)
2. avehas	(byl bys)	avenas	(byli byste)
3. avelas, jelas, elas	(byl by)	avenas, jenas	(byli by)

podmiňovací způsob minulý

1. avľomas, uľonias	(býval bych)	avľamas, uľamas	(=bývali bychom)
2. avľalas, uľalas	(býval bys)	avľanas, uľanas	(=bývali byste)
3. avľahas, uľahas	(býval by)	avľehas, uľehas	(byvali by)

te del

přítomný čas

1. dav	(dávám)	das	(dáváme)
2. des	(dáváš)	den	(dáváte)
3. del	(dává)	den	(dávají)

minulý čas

1. diňom	(dal jsem)	diňam	(dali jsme)
2. diňal	(dal jsi)	diňan	(dali jste)
3. diňa(s)	(dal)	dine	(dali)

te lel

přítomný čas

1. lav	(=beru)	las	(bereme)
2. les	(=bereš)	len	(berete)
3. lel	(bere)	len	(berou)

čas minulý

1. lilom	(bral jsem)	lilam	(brali jsme)
2. lilal	(bral jsi)	lilan	(bral jste)
3. lilas	(bral)	lile	(brali)

K nepravidelným slovesům také náleží slovesa:

šaj (moci)

hin (míti)

Tato slovesa mají ve všech osobách stejný tvar šaj, hin. Jsou to tvary neměnné.

Záporná slovesa

Tvoříme pomocí záporové částice **na** (ne), která je samostatným slovem předsunutým před sloveso:

Např.:	na kerav	(nedělám)
	na džav	(nejdu)
	na sikhluvav	(neučím se)

U sloves v rozkazovacím způsobu se užívá částice **ma** (ne).

Např.:	ma ker!	(nedělej)
	ma džá!	(nejdi)
	ma sikhluv!	(neuč se)

Záporku **na** používáme i při tvoření záporu u přídavných jmen a příslovcí.

Zájmena v 1., 2., 3. os**Rozkaz. zp.****Rozkaz. zápor.****Oznam. sl.**

1. me chav	<i>Já jím</i>	Cha! – <i>Jez</i>	Ma cha! – <i>Nejez!</i>	Na chav – <i>Nejím</i>
2. tu chas	<i>Ty jíš</i>	Chan! – <i>Jezte! mn.</i>	Ma chan! – <i>Nejezte!</i>	Na chas – <i>Nejíš</i>
3. jov chal	<i>On jí</i>			Na chal – <i>Nejí</i>

1. Me chasav	<i>Já kašlu</i>	Chasa! <i>Kašli!</i>	Ma chasa! – <i>Nekašli!</i>	Na chasav – <i>Nekašlu.</i>
2. Tu chasas	<i>Ty kašleš</i>	Chasan <i>Kašlete!</i>	Ma chasan! – <i>Nekašlete!</i>	Na chasas – <i>Nekašleme</i>
3. jov chasal	<i>On kašle</i>			Na chasal – <i>Nekašle</i>

1. Me hasav	<i>Já se směji</i>	Hasa! <i>Směj se!</i>	Ma hasa! – <i>Nesměj se!</i>	Na hasav – <i>Nesměji se</i>
2. Tu hasas	<i>Ty se směješ</i>	Hasan! <i>Smějte se</i>	Ma hasan! – <i>Nesmějte se!</i>	Na hasas – <i>Nesmějeme se</i>
3. Jov hasal	<i>On se směje</i>			

1. Me dikhav	<i>Já vidím</i>	Dikh! <i>Podívej se!</i>	Ma sikh – <i>Nedívej se!</i>	Na dikhav – <i>Nevidím.</i>
2. Tu dikhes	<i>Ty vidíš</i>	Dikhen! <i>Dívejte se!</i>	Ma diven! <i>Nedívejte se</i>	Na dikhas – <i>Nevidíme.</i>
3. Jov dikhel	<i>On vidí</i>			

1. Me bašav	<i>Já sedím</i>	Beš! <i>Sedni!</i>	Ma beš! – <i>Nesedej!</i>	Na bašav – <i>Nesedím</i>
2. Tu bešes	<i>Ty sedíš</i>	Bešen! <i>Sedněte!</i>	Ma bešen! – <i>Nesedejte si!</i>	Na bešas – <i>Nesedíme</i>
3. jov bešel	<i>On sedí</i>			

1. Me lekhav	<i>Já píšu</i>	Lekhav! <i>Piš!</i>	Ma lekhav! – <i>Nepiš!</i>	Na lekhav – <i>Nepíši.</i>
2. Tu lekhaves	<i>Ty píšeš</i>	Lekhaven! <i>Pište!</i>	Ma lekhaven! – <i>Nepište!</i>	Na lekhavas – <i>Nepíšeme</i>
3. Jov lekhavel	<i>On píše</i>			

1. Me gi'avav	<i>Já zpívám</i>	Gi'av! <i>Zpívej!</i>	Ma gi'av! – <i>Nezpívej!</i>	Na gi'avav – <i>Nezpívám</i>
2. Tu gi'aves	<i>Ty zpíváš</i>	Gi'aven! <i>Zpívejte!</i>	Ma gi'aven! – <i>Nezpívejte!</i>	Na gi'aven – <i>Nezpívám</i>
3. Jov gi'avel	<i>On zpívá</i>			

1. Me vakerav	<i>Já mluvím</i>	Vaker! <i>Mluv!</i>	Ma vaker! – <i>Nemluv!</i>	Na vakerav – <i>Nemluvím</i>
2. Tu vakeres	<i>Ty mluvíš</i>	Vakeren! – <i>Mluvte!</i>	Ma vakeren! – <i>Nemluvte!</i>	Na vakeras – <i>Nemluvíme</i>
3. Jov vakerel	<i>On mluví</i>			

Poznámky:

4. Cvičení, texty

Avel avel

linajóro,

kerav tuke bijavóro,

vaš o čhaja, vaš o cháve,

kajte lenge láches ável.

Bršind márel balval phurdel - mro dikh'oro jov sapňárel,

ma sapňárel tu mro díkh'oro, kajte mange na avel l'ólo.

JEKH ČHÁVO MIŠO BUČHOLAS
LE ČHAJENDAR DARALAS
E ČHAJ PALESTE DŽALAS,
JOV LAKE DENÁŠELAS,
MRO PIRÁNO MADARA
ŠUKARES TUT ČUMIDA,
LE ČHAJENGE LE ČHÁVENGE NIŠT
NAP HENAH!
JAJ TE MERAV, JAJ TE MERAV,
LE ČHAJENGE LE ČHAVENGE NIŠT
NAPHENAH!

Základní konverzace:

Lácho d'ives.
Man vičinen
Me som Rom

Tut sar vičinen?
Man vičinen
Me som góro
Mange hin _____ berš
Tuke hin keci berš?

Kaj bešes?
Me bešav Bernate.
Džánes románes?
Nadžanáv románes.

Kamav man te sikhľárel

Paľikerav tuke.

PRODIKHIBEN!

PŘÍDAVNÁ JMÉNA

LÓLI PHABAJ

Phenas: savi hin e phabaj: gúl'i, lól'i, šargi želeni, láchi.

Akavka: šukár kher, účo kher, báro kher

Puráne trasta (pl.) (purano trast - sg.)	staré železo
---	--------------

Phuro manuš	starý člověk
-------------	--------------

Dúgo drom	dlouhá cesta
-----------	--------------

Kál'o Rom	černý Rom
-----------	-----------

Párni rákl'i	bílé děvče (neromské)
--------------	-----------------------

God'aver, dilino, phuj, lácho, londono, kaštuno.

Přídavná jména:

Lze je dělit do tří skupin. Mají příslušné vzory:

1. šukár krásný/hezký

(pro příd. jm. zakončená v 1. pádě na souhlásku)

Jsou shodná u rodu mužského i ženského.

šukár čhaj	hezká dívka,
------------	--------------

šukár čhávo	hezký kluk
-------------	------------

Mají stejnou podobu.

2. lácho — dobrý

(pro přídavná jm. zakončená v 1. pádě na samohlásku)

Koncovku -o pro mužský rod a s koncovkou -i pro ženský rod.

lácho džamutro	dobrý zet'
----------------	-------------

láchi bóri	dobrá snacha.
------------	---------------

3. belavo -modrý

(pro přídavná jména přejatá)

Jsou zakončená v obou rodech na -o.

E fala	zed'/stěna	belavo fala
--------	------------	-------------

O gad	košile	belavo gad
-------	--------	------------

Stupňování přídavných jmen

<u>1. stupeň</u>	<u>2. stupeň</u>	<u>3. stupeň</u>
šukár	šukareder	najšukareder
lácho	lácheder	najlácheder
belavo	belaveder	najbelaveder
kálo	káleder	najkáleder
párno	párneder	najpárneder
šargo	šargeder	najšargeder

Ve 3. st. také můžeme použít místo naj NEK
nek-káleder

Druhý stupeň tvoříme příponou **-eder**, kterou připojujeme ke slovnímu základu.

Třetí stupeň se tvoří z druhého stupně předponou -naj / jekh / nek.

Tvary 2. a 3. stupně jsou nesklonné.

O rom urelas belavo gad, leskeri romňi belaveder leketova, le čhavoreske síde inke najbelaveder gadóro.

Slovesa

te del = dát, dávat / **te lel** = vzít, brát

Slovesa **te del** a **te lel** (inf.) časujeme jako jiná slovesa 1. třídy, jejich přítomný kmen je však tvořen jedinou souhláskou, což vede k zdůraznění ve 2. os. sg. rozkazovacího způsobu (který se u ostatních sloves 1. třídy rovná kmeni):

te del		te lel	
sg.	pl.	sg.	pl.
1. (me)dav	(amen) das	(me) lav	(amen) las
2. (tu) des	(tumen) den	(tu) les	(tumen) len
3. (jov/joj) del	(jon) den	(jov/joj) lel	(jon)len

příkl. Me dav mire čhavores te pijel thut.
Tu man des lólo khosno.
Joj man del párno gad.

Amen das le bokhále manušen máro.
Tumen den mira romňake čepo phuvale.
Jon den le čhajenge ľuludĭ.

Me lav lestar brača.
Tumen len le čhavores.
Jon len o goja.

Rozkazovací způsob:

	te del			te lel	
	sg.	pl.		sg.	pl.
1.		das!			las!
2.	de!	den!	2.le!		len!

Mezi slovesy 1. třídy jsou dvě nečetné skupiny sloves, které mají ve 2. os. sg. rozkazovacího způsobu, tvořené v ostatních případech pouhým slovesným kmenem, tento kmen rozšířený o samohlásku.

Typ slovesa „**te hazdel**“ zvedat

infinitiv 2. os. sg. rozk. způs.

Te cirdel	Cirde!
Te hazdel	Hazde!
Te chudel	Chude!
Te rodel	Rode!
Te phurdel	Phurde!
Te rand!	Rande!

Hazde upre tire vast!

Rode mange suv!

Phurdel andre jag!

Randel o phuvále.

Cirdel o páňi andal e chaňig.

Cirde upre o šelo!

PHENEN SO DIKHEN:

khamóro

džan andro gav

So hin kaske andro šéro?

So hin tuke andro jilo?

Kaske soske pat'as?

Chav pišota

Savi hin tiri cipa? morči

Amaripen

Romano ji'lo

Chas phahaj

ROMANO KAM'LIPEN

ŽILA ži'la, ži'ka céva

zelenina: phuvále, šach, ármin, purum, sír, dzeleris, markva, petrž'la,
paradajka, paprika

ovoce: phába/phabaj/, ambrol/ambrola/
pozor! = AMBREM=DEŠTNÍK
ČIHILAV - KHILAV,
DRAKHA

Máro, mas, thut, jaro/aro, jandre, páni, ČIKEN/ŽIROS, KHIL,

MOL, LOVINA, THÁRĎIMOL

Távas - vaříme

koter lav, lekhades: „O PIŠOT HIN PIŠOT.“

So phurdel andre vihňa-jag, kovlárel o trast pre chartíkání búti).

Ta dikhen čhavale!

The o pišota hin pro chaviben, so pes tável le chumerestar.

Vykrojíme

Naplníme

Přeložíme

Ta sar pes táver o pišota?

kampel te avel: 1 kg aro (polohrubá), 2 jandre, ½ Héra, čepo cukros, čepo lonoro, 1 kocka kvasnica

So ko, kamel te thovel andro pišota?

Sigeder thovenas andro pišota: kucinde phuvale the pro kotera čhinde avribilárde le gojendar.

Ávera thovenas (kas so avelas), šutli ármin avri ispido le pañestar the kotera kachňále buke.

O džuvľa the o čhavore feder kamenas te chal o pišota le gúle ciraleha.

O ciral pes čalavel le cukroha, čhivel pes kija drakhóra.

So pes kerel dureder:

E kvasnica (1 kocka) pes churďárel andro čáro, čhivel pes upre tátoro thut - čeporo cukros - the mukhen te džal upre o kváskos.

Paľis čhiven o aro andro báro čáro, čhiven kija lonoro, duj jandre, thoven andre bilárd'i jepaš Héra, čhiven upre čepo táto thudoro.

Čhiven avri andal e kučóri o kváskos the imár šaj chumereha polokes čalaven kajte na avel aňi husto aňi kovľo.

Maškar odá thoven andre bári píri te táďol o páni. (10 l.)

Kana ušand'am avri o chumer, thovas pro skamind the ispidas le válkoha o chumes kajte avel sánoro the buchľoro, pal calo skamind.

Pale le chumerestar činas kerečki. Pro ola kerečki thoval čulo: kucinde phuvále, ármin, ciral, the avka.

Te hin andre píri kerado páni, čhivas o pišota andro páni.

Sar džana o pišota upre - kedas len avri.

Andre áver čáro kaj thovala o pišota šaj thovas (o čiken, putrost, bilárdo), ko kamel - upral pro pišota thovla: ciral, makos.

Mukhas sakoneske leskri gód'i sar peske táv'la.

CHAN DEVLEHA!

Távas - vaříme

Távas amenge vareso gúlo _____

keras láčhe pišota _____

randen téle trin vaj štár bereder phuvale the thoven len táďol.

Pale pre lende čhiven čepo thud the kucinen len.

Andro báro čáro vaj pre bajta čhiven talam jepaš kilo báro jaro/aro

den kija čulo lon, jekh jandro _____

čhiven upre čepo páňi the užanen avri o chumer

O chumer natromal te avel but husto aňi kovľo

Ispide avri o chumer imár avla sáno the buchľo

činen le chumestar avri kerečki vaj tablički

Pre ala kotera thoven frima kucinde phuvale/vareko thovel ciral vaj šutli armin

Paľis o chumer thoven pro jepaš prekal peste

Keren cikne tašťički, ispiden kija peste, kajte o chumer ľikerel pro peste

Andre bári píri thoven londo páňi te táďol, imár avľa

kirko, pale čhiven o tastički andre píri, sar džana upre pro páňi, len o pišota avri andal
o páňi _____

Andre áver píri, čhiven o ciral vaj e brindza, thoven o pišota androda piri, čhiven pre lende čeporo bilárdo khil. (Andro ciral pes šaj thovel o cukros kajte avel gúlo.)

Ta akana kana táďan, šaj bešen the šaj chan devleha!

Slovní zásoba

kálo

párno

šúko

sápano

dúgo

chárno

táto

šil'

báro

cikno

čoro

barvalo

žúžo

melalo

urdo

nango

čálo

bokhálo

god'aver

dilino

**Pherde vast lóve
čiš'lo čhávo**

**sas les čak čúče vast
thúl'i čhaj**

VZORY TVOŘENÍ MINULÉHO ČASU DOKONAVÉHO

Podle přípony, kterou se tvoří kmen minulého času dokonavého, rozlišujeme čtyři vzory:

1.	te phenen	řici (v infinitivu)
2.	te mangel	poprosit
3.	te kiden	sebrat/posbírat
4.	te soven	spát

Kmen minulého času dokonavého (a příčestí) **phend** - (příčestí phendo = řečený)

	sg.		pl.	
1. OS.	Phend'om	řekl jsem	Phend'am	řekli jsme
2. OS.	Phend'al	řekl jsi	Phend'an	řekli jste
3. OS.	Phend'as	řekl/řekla	Phende	řekli

Například:

Phend'om tuke, kajte mange táves zumin.	Řekl jsem ti, aby si mě uvařila polévku.
Phend'al hoj man užáreha andro fóros .	Řekl/řekla jsi, že mě počkáš ve městě.
Phend'as lenge šukár lava.	Řekl jim hezká slova.

mangl'om	poprosil jsem
kidňom	sebral jsem
sút'om	spal jsem!

	sg.		pl.	
1. OS.	mangl'om	poprosil jsem	mangl'am	poprosili jsme
2. OS.	mangl'al	poprosil jsi	mangl'an	poprosili jste
3. OS.	mangl'as	poprosil	mangle	poprosili

Příklad:

Mangl'om vaš miro čhavoro čulo thut.	Poprosila jsem pro mé dítě o trochu mléka.
Jon man mangle vaš koter máro.	Oni mne požádali/poprosili o kousek chleba.

1. OS.	sút'om	spaljsem/zaspaijsem	sút'am	spali /zaspali jsme
2. OS.	sút'al	spal jsi/zaspal jsi	sút'an	spali jste
3. OS.	sút'as	spal	súte	spali

(sút'om - zaspal jsem/zaspala jsem, sút'al - zaspal jsi/zaspala jsi)

Příklad: někdy v romštině slyšíme tvar: za - sút'as = zaspal /zaspala) předpona **-za**.
Tvary minulého času dokonavého vyjadřují minulý děj skončený.

příčestí **kediňom/kidňom** sebral jsem/sebrala jsem, (posbíral jsem)

1. OS. **kidňom** sebral jsem (sebrala)

2. OS. **kidňal** sebral jsi

3. OS. **kidňas** sebral/sebrala

Např. Kidňas pašal e phabaľin o phába. Sesbíral/sebírala kolem jabloně jablka.

Phandune litera - spojky

Phandel o lava buterval kija peste dme vaj ča ajse lava.
(spojují slova v několikanásobné větné členy anebo věty jednoduché do souvětí).

Nejužívanější spojky jsou:

THE - a

Spojka **the** spojuje nejčastěji podstatná a přídavná jména: (v romském jazyku the také vyjadřuje spojku i(u) a ta.

mro/miro papus the me	můj děda a já
Phírenas le drornenca the giľavenas	Putovali po cestách a zpívali.

VAJ - nebo, avšak

Som te vakerel me? Vaj vakereha tu? Mám mluvit já? Nebo budeš mluvit ty?

HOJ -že

Mro/miro piráno mange phend'as hoj som šukár.	Můj milý mě řekl, že jsem hezká.
---	----------------------------------

KAJTE - aby

Mri/miri daj man diñas love, kajte džav andro gav te kinel/cinel maro.
Moje matka mně dala peníze, abych zašla do vesnice koupit chleba.

VAŠODA - proto/zato

(pozn. spojuje dvě slova: VAŠ+ODA).
Mro/miro dad man košť'as vašoda hoj nagejl'om andre škola.
Můj otec mě vynadal proto/zato, že jsem nešla do školy.

AŇI - ani

ALI -ale

U - a

U tiri pheň, savi hiňi?	A tvoje sestra jaká je?
-------------------------	-------------------------

(spojka někdy stojí na začátku věty).

TA - a

(stojí ve spojení s tázacími příslovci, zájmeny a částicemi)	
Ta soske na džánes románes?	A proč neumíš romsky?
Ta na?	A (snad)ne? To není možné!!
Ta kaj!	Kdepak! (odmítání)

Funkci spojky mají taky:

a) vztažná zájmena

b) vztažná příslovce

Ko - kdo

(Ko kamel phabaj? = Kdo chce jablko?)

kaj - kde

(Kaj hin tiro rikono? Kde je tvůj pes?)

So - co

(So keres? Co děláš?)

kana - kdy

(Kana džaba khére? Kdy půjdeš domů)

Save - jací

(Save manuša odoj bešen? Jací lidé tam bydlí?)

sar - jak

(Sar tut vičinen? Jak se jmenuješ?)

Savo - který,čí

(savo grast hin feder? Který kůň je lepší?)

soske - proč

(Soske man košeš? Proč mě hřešíš?)

Kokam - kdokoli

(Šaj aven kokam andro Romano muzejis)

(Může přijít kdokoli do Romského muzea)

kathar - odkud

(Kathar sal? Odkud jsi?)

Kaj - kam

(Kaj géjlas tiro dad? Kam šel tvůj otec?)

Kanastar - odkdy

(Kanastar phíres andre škola? Odkdy chodíš do školy?)

Varekana/darekana - kdysi

(Varekana o Roma phiravenas o kočaka Kdysi Romové nosívali stříbrné knoflíky.)

Varekaj - kdesi

(O papus varekaj po/bisterďas e stád'i. Děda zapomněl kdesi klobouk.)

Ko/ajso - kdopak

(Ko/ajso manuš so mange phenla čačipen? Kdopak z lidí mě řekne pravdu?)

Ta/kaj/ ta kaj - kdepak (!)

(Šund'om hoj tiro murš tuke and'as but love? Ta kaj! Oda náne čáčo. Slyšela jsem, že tvůj chlap ti přinesl moc peněz? Ale kdepak!)

ČÍSLOVKY

1/	jekh	jekh čhavo	jekh čhaj
2/	duj	duj murša	duj džuvla
3/	trin	trin gada	trin rokl'i
4/	štar	štar kuča	štar čeňa
5/	pandž	pandž šel	pandž leňa
6/	šov	šov šel	šov khera
7/	efta	efta šel	efta veš
8/	ochto	ochto šel	ochto d'ives
9/	eňa	eňa šel	eňa čhon“
10/	deš	deš lava	deš pheňa

Gend'iben - čtení

Adad'ives 26. oktobros 2009, náne mištes pro manuša.

Ándro berš oda d'ives pes o óra thoven jekh oratar pále, o nipi peske pháres sikh'l'on.

O angiika god'avárde manuša phende, hoj adad'ives hin najgoreder pondzelkos 26. 10. 2009 andro berš. Andre b'ut'i hoj o manuša nakeren mištes. Hoj feder av'las te pes adad'ives naker'las.

Pre doš hoj, hin o kál'ipen kija rat'ate, kana prekal džal o čir le linajestar pro jevenguno čir. Vaš but munuša hin odá pháro. Jon šaj soven jekha óratar buter oda d'ives al'i e b'ut'i naker mištes. O kál'ipen pro nipi džal, the palis pes lenge kamel te sovel.

Odá o anglika god'avárde manuša rakhle pro duj ezera nipi, so lenge sikhavelas sar dživen. Dikhle hoj lengeri b'ut'i pélas téle dži 50%.

Varesave manušu duminenas hoj ačhna khére bo lenge odad'ives nakerel láches pre lengero jil'o. 8% feder nasval'ile, kajte len nakošen andre b'ut'i hoj numištes keren.

te kerel, te džal
te phenelpále
te phenel avri
te phukavel
te phenel anglal
te dikhel téle
te dikhel avri
te dikhel anglal
te del pále
te del pále o vudár
te čhivel avri
te čhivel téle
te chal paše
te pijel paše
te cirdel avri

dělat, jít
1. odpovědět, 2. odmílovat
1. vyzradit, prozradit, 2. svěřit se, 3. vyslovit
prozradit
předpovědět
1. klopit oči, 2. přezírat, přehlížet
vyhlížet
předvídat
1. vrátit (něco), 2. pomstít se (někomu) 3. vynahradit
otevřít dveře.
1. vyhodit 2. vylít 3. vynášet (v kartách)
1. shodit 2. svléct 3. zout
přejídat, zajídat, přikusovat
zapíjet, pít (k něčemu)
1. vytáhnout 2. vystěhovat se

OSOBNÍ ZÁJMENA A PÁDY V R. J.

		1., 2., 3. OS.	mn. č.
1) Nominativ	Ko? So?	Me, Tu, Joj, Jov	amen, tumen, jon
2) Genitiv	Kaskero? Soskero?	Miro, Tiro, lakero, leskero	amaro, tumengero lengero
3) Dativ	Kaske? Soske?	Mange, tuke, lake, leske	amenge, tumenge lenge
4) Akuzativ	Kas? So?	Man, tut, la, les	amen, tumen, len
5) Vokativ	Vičinas (kas)		
6) Lokativ	Kaste? Soste?	Mande, tute, late, lete	amende, tumende lende
7) Instrumentál	Kaha? Soha?	Manca, tuha, laha, leha	amenca, tumenca lenca
8) Ablativ	Kastar? Sostar? Khatar?	Mandar, tutat, latar, lestar	amendar temndar lendar

Popište:

Já, ty, ona on, my, vy, oni _____

Moje, tvoje, její, jeho, naše, vaše, jejich _____

Mně, tobě, jí, jemu, nám, vám, jim _____

Mě, tebe, ji, jeho, nás, vás, je _____

Mě, tebe, ní, něho, nás, vás, nich _____

mnou, tebou, ní, ním, námi, vámi, nimi _____

mě, tebe, ní, něho, nás, vás, nich _____

5. O romské hymně

Mnoho dohadů mezi Romy na Slovensku a v Čechách bylo, zejména ve vzniku této písně, ale i mnoha dalších romských písní, kde není nám ani autor, ani čas a doba, kdy fakticky vznikly.

O písni označené jako „Cikánský pláč“ jsou dohady, že převážně část textu a melodie vznikala v koncentračních táborech. Sám mohu potvrdit, že nejintenzivněji jsem tuto písničku vnímal jako dítě, po návratu těch Romů, kteří přežili koncentrační věznění. V úzkém kruhu rodinném se povídalo, jaké to bylo utrpení, kdo zahynul. V rodinném uvítání pohoštěním se přirozeně zpívalo, hrálo na housle a vzpomínalo. Tam zaznívala několikrát melodie „cikánský pláč“.

♩ = 60 Cm Eb Ab B Eb

Ča-jo-ri ro-ma-ňi jaj ker man-ge ja-go-ri

Cm B Ab Cm G7 Cm

na ba-ri na cik-ňi jaj ča-rav tro vo-ďo-ri

Čhajori romaňi
Jáj, ker mange jagóri:
Na bári, na tikňi,
jáj, čarav tro vod'ori.

Andr'oda táboris
jáj, pares búťi keren:
Pháres buťi keren,
jáj, mek máriben chuden.

Ma máren, ma máren,
jáj, bo man murdárna (murdárena, našavna)
Hi (hin) man khére čháve,
Jáj, ko len l'íkerela?!

Děvčátko romské
Ej, udělej mně ohníček:
ne velký, ne malý
ej, líbám tvou dušičku.

V tom táboře
ej, těžce pracují:
těžce pracují,
ej, ještě je bijí.

Nebijte (mě), nebijte (mě),
ej, nebo mě zabijete!
Mám doma děti,
Ej, kdo se o ně postará?!

Kamas pre akala lava the gil'a the dikhel choreder, the god'aver.

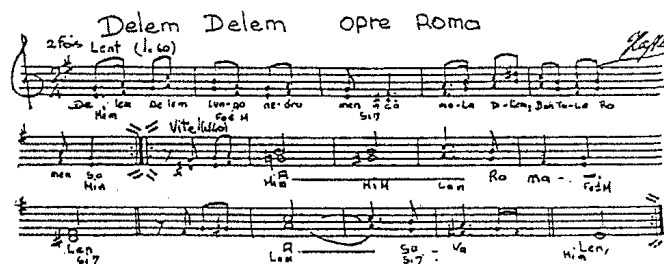
Natromas the phenel hoj oda náne čáčo, vaj odá nane phendo amara dumaha har amen džanás te vakerel.

Rodas andre ada lekhade lava so hin vaš e čhib feder so la kerel žužo, sol e Romenge pre Luma phenel najbuter, jak chalovaha le lavenge lokeder.

Kana duminav pro lava – pre gil'í Gelem gelem lungone dromenca(r):

O mezinárodní romské hymně⁵

Romáňi himna (Cikánský pláč) – Slovensko, Česko

Původní notový zápis romské hymny z roku 1971

Mezinárodní romština:

Gelem gelem lungone dromenca(r)
Maladilem baxtale Rromenca(r)
A, Rromale, katar tumen aven
E caxrenca(r), bokhale čhavenca(r)?
A, Rromale! A, čhavale!

Východoslovenská romština:

Gejl'om gejl'om le bare dromenca,
Arakhl'om man bachtale Rromenca
A, Romale, khatar tumen aven
le cerhenca, bokhale čhavenca?
Jaj, Romale! Jaj, čhavale!
(„x“ se čte jako „ch“)

Nářečí Olašských Romů

Gelem gelem lungone dromenca
Maladile bachtále Rromenca
Jaj, Romale, khatar tumen aven
E cerhenca, bokhale šarvórenca?
Jaj, Romale, jaj, šavale!

Český překlad

Šel jsem, šel dalekými cestami
potkal jsem šťastné Romy.
Oj, Romové, odkud přicházíte
se stany a hladovými dětmi?
oj, Romové, oj, chlapi!

Jak je uvedeno od PhDr. Arne B. Manna, Csc. v Romském dějepis (Nakladatelství Fortuna Praha 2001), že Mezinárodní romská hymna „Opre Rroma“ (Vzhůru Romové) vznikla z původní písně jihoslovanských Romů, kterou upravil Jarko Jovanovič (1971).

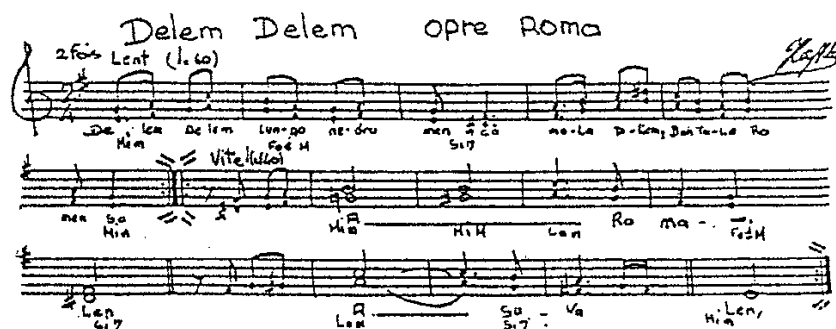
Na třech různých podobách textu můžeme porovnat, v em se liší vytvářející se mezinárodní romština od nářečí olašských Romů (Lovárů) a východoslovenských Romů.

Toto tvrzení se sice snaží o optimální zachycení historie ve tvorbě hudební a literární, ve vztahu k romskému jazyku má ale několik trhlín v úplnosti. Proto mezi Romy při čtení – studiu „Romského dějpisu – A. Mann“ je tolik skepse a málo přesvědčivého.

Dále v RD je uvedeno, že tato hymna není *zatím* mezi Romy (Slovensko-Česko) příliš známá. Nejrozšířenější písní „Čhajori romáňi“ (českoslov. označena „Cikánský pláč“), Romové ji dlouho považují za jakousi symboliku svého útrpného, těžkého života.

⁵ Zpracoval: učitel SPŠ MV v Brně, Ignác Zima, č. 150

G(Ž)ELEM GELEM = d(ž)elem – gejlam - gelom⁶

Původní notový zápis romské hymny z roku 1971

Mezinárodní r.

Olašská r.

Východoslovenská r.

Západoslovenská r.

Gelem gelem lungone dromenca (r)

Gelem gelem lungone dromenca

Gejl'om gejl'om le báre dromem

Gélom gélom dúgene dromenca

Mezinárodní r.

Olašská r.

Východoslovenská r.

Západoslovenská r.

Maladilem baxtale Rromenca (r)

Maladilem bachtale Rromenca

Arakhl'om man bachtale romenca

Talind'om man bachtále Rromenca

Mezinárodní r.

Olašská r.

Východoslovenská r.

Západoslovenská r.

A, Rromale, katar tumen aven

jaj, Romale, khatar tumen aven

jaj, Romale khatar tumen aven

jáj Romále khatar tumen aven

Mezinárodní r.

Olašská r.

Východoslovenská r.

Západoslovenská r.

E caxrenca(r) bokhale čhvenca(r)?

E cerhenca, bokhale šarvórenca?

Le cerhenca, bokhale čhavenca?

Le cerhenca, bokhále čhávenca?

Mezinárodní r.

Olašská r.

Východoslovenská r.

Západoslovenská r.

A, Rromale! A, čhavale!

Jaj Romale, jaj šavale!

Jaj, Romale! Jaj čhavale!

Jáj, Romále! Jáj čhavale!

⁶ pozn. I. Zima

Výzva k Romům

Romové, tradice a současnost

Zdroj: Angoder the akant. Z knihy MRK MZM Brno 1999, zpracoval kolektiv autorů MRK.

Či tuke jekh,
hoj pre duma romaňi
amen po/bisterahas?
Či tuke jekh
kana la tele likerhas?
Lav lavestar
hiňi gil'i amari
lav lavester o h/asaben
the t/cikňi apsori.
Duma romaňi
amenge diňa o Del,
ma domuk,
kaj vareko la
amendar te lel.
Kana naš'ola
duma romaňi,
naš'ola laha
the e vod'i romaňi.

Což je ti jedno,
že na svou romskou řeč
zapomínáme?
Což je ti jedno,
že v úctě ji nemáme?
Romská slova
chovají romskou píseň,
chovají naše úsměvy
i naše drobné slzy.
Romská řeč,
nám sám Pán Bůh dal,
nedopust',
aby kdokoli
nám ji vzal.
Když zmizí
naše romská řeč
odcizí se nám
naše vlastní duše.

Napište si své vlastní vyznání: *Proč se učíte romsky?*

Giladin (báseň)⁷:

Pal o dživipen

ROMSKY

Našti phenav hoj džanav savoro,
som avka phuro kajte na phučav
sar čhavoro,

Ko kamel buter te džanel,
me šunel, me genel,

Korkoreske pale avla leskri god'i,
avrenge šaj phenel,
O kašt šuko lačhes chačol,
o jilo šudro na hasal,
O gore phenen: „Andre mol hin
o čačipen“
O Roma rakhle o čačipen pre peskro
dugo drom

Al'i so akana dureder?
Kaj ačhilam,

Savi paťiv, savi sokač le čhavorenge
diňam?

Sakaj dživas andre phuv, keras
so šaj vaš amare manuša,

Dureder šunas, genas, lekhavas,
le ternenge zoraleder čačipen rakhas!

O životě

ČESKY

Nemohu říci, že znám všechno,
sem tak starý abych se neptal
jak dítě,

Kdo více chce vědět,
necht' naslouchá, necht' čte,

Samému dojde jeho rozum
jiným může jí říct,
Dřevo suché dobře hoří,
srdce studeně se nesměje,
Neromové říkají: „Ve víně je
pravda“
Romové našli svoji pravdu
na své dlouhé cestě,

Ale co nyní a dále?
Kde jsme se zastavili,

Jakou čest, jakou výchovu naším dětem
jsme dali?

Všude, kde žijeme ve své zemi,
dělejme, co můžeme pro naše lidi,

Nadále naslouchejme, čtěme, pišme
mladé generaci pevnější pravdu hledejme!

⁷ Aktuální úvaha, I. Zima, 29. 11. 1999

6. Slovní zásoba

Frekventované fráze v romském jazyce

Ačh bešto !	Zůstaň sedět!
Ačh, ačhen!	Přestaň, přestaňte!
Ačh tre mujeha!	Nemluv, nemel pantem!
Ačh terdo!	Zůstaň stát, stůjte!
Ačhaven tumenge	Odpočiňte si
M'ach odoj but!	Nebud' tam dlouho!
Ačhen Devleha	Zůstaňte sbohem
Dža Devleha	Jděte sbohem
Ačhen palal!	Zůstaňte vzadu!
Ačhiben	Událost
Adaberš	Letos, tento rok, letošek
Adadžives	Dnes, dneska, dnešní den
Adaj	Tady, zde, tu, sem
Adathar	Odsud, odtud, tady, tudy
Adava	To, toto, tento
Adebor	Takový kus, tak/hle velký
Adecí	tolik
Adig	Dokud, pokud, do té doby, zatím
Adijader/odijader/(dureder)	Opodál, popojdi
Adirat	Dnešní noc
Agor	Konec, kraj (něčeho) na začátku
Agora	Hranice/meze/
Achalol	Chápat, rozumět
Ajso/aso/	takový
Ajso dženo	Taková osoba
Akana	Nyní, teď
Akavka	Takto
Amaro	Náš, naše vlastní
Amen	My
Andral	Zevnitř, z vnitřku
Andro, andre	Do, vnitř, uvnitř
Andremardo	Zničený, uvnitř zbitý
Androthiviben	Vměšování
Androda	V tom, mezitím, do toho
Anel	Nese, přináší
Anglal	Vpředu, vpřed
Angleder	Více vpředu, dříve, předtím
Angloda	Předně, předtím
Angušt	Prst
Angrušt'i	Prsten
Ara! (arak)!	Uhni, pozor
Arakhel	Najít, nalézt
Adarde (arde)	Zde, sem, tady, tu
Astariben (stariben)	Vězení, basa, lapák

Ašta!
Atoska
Aver
Avka
Akavka
Avribardo
Avriprastavel
Adarig (odarig)
Avel
Avriphend'as
Avrisikh'ferdo
Avri
Amonis

Počkej, ukaž, dovol, dej!
Tehdy
Jiní, druhý, ostatní, další
Takto, tak, ano ano.
Takhle, také tak
Vychovaný, vyrostl
Vyhoštěný
Na tuto stranu, bok. (na tamtu stranu)
Přichází
Vypověděl, udal, žaloval
Vyučený, vzdělaný
Venku
Kovadlina

Sar pes phenel romanes pre ora

(_____)

jekh ora (raŕi)

jekh ora (pal o dilos)

- nepoužívá se běžně v romštině jako v češtině označování hodin (např. 13, 14,...) ale čas se oznamuje, zda je v noci, ráno, dopoledne, odpoledne a večer.

duj ora

trin nora

štar ora

panž ora

šov ora

evta ora

ochto ora

eňa ora

deš ora

dešujekh ora

dešujekh ora

deš the jepaš ora = půl jedenácté (příklad pro označení půl hodiny)

Sar pes phenel romanes pro sajekh d'ivesa.

(_____)

pondzelkos

vtorkos

streda

štvartkos

parašt'ovin

sombata

kurko

- ale také: celý týden = kurko

Sar pes phenel romanes pro čhona

(_____)

Januaris

Februaris

Marcos

Aprilis

Majos

Junos

Julos

Augustos

Septembros

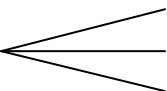
Oktobros

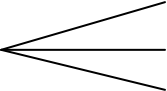
Novembros

Decembros

Cvičení:

Rodina

Daj dajori
terňi
phuri

Dad dadoro
terno
phuro

(miro) čhavo cikno (tikno) čhavoro
terno
baro čhavo

(miri) čhaj cikňi (tikňi) čhajori
terňi
bari čhaj

(mama) baba

papus

miro phral phraloro (cikno, baro, učo, šukar)
phrala (mn.č.)

miri pheñ pheñori (cikňi, bari, šukar, thuli)
pheña (mn. č.)

Cvičení:

Popis rodiny

Jekh bari familija _____

E daj _____, dajori _____, hin terňi _____

O dad _____, dadoro _____, hin terno _____

E baba (mama) _____, hin phuri _____

O papus _____, hin phuro _____

E pheň _____, pheňori _____, hin cikňi _____

O phral _____, phraloro _____, hin učho _____

A

abo *nebo*

ačhavel *stavět, postavit, vybudovat, přerušit*

ačhel *zůstávat, pobývat, bydlet, nastat, nedjít, stát se*

adad'ives *dnes*

adaj *zde, tu*

adarig *na mojí straně*

adirat *tuto noc*

agor *kraj, konec, cíp*

a/chalarel *vyzrazovat, prozrazovat, vysvětlovat*

a/chalol *rozumět (čemu), chápat (co)*

akana *yníní, teď*

akor *tehdy*

amaro *náš*

ambrol *hruška*

ambrol'in *strom hruška*

ancugos *pánský oblek*

angrust'i *prsten*

C

cicha

caklos

cegera

cerha

cilo

cipa

cirach

ciral

CH

cháben m	jídlo, pokrm
chal čál'ol	jíst dosyta
chalárdo	mazaný, vychytralý
chalpos m	uzel (zavázat na suk)
chand'árdo	poškrabaný
chandel	škrábe/brambory,ruce,záda
chand'i m	motyka
chanel	kope (také-chaňel = česat vlasy)
chand'ol	svědět,svrbět
chand'ipen m	ekzém, líšej, svědivé kožní choroby
chandž ž	sperma,výtok
chand'alo	náruživý (erotoman)
chaňig ž	studna
chárno	krátký
chart'as m	kovář
chár m	osel
cháro m	voj .bodák,meč
charchum m	měď (někdy-nepravé zlato)
chárel	vykopává/hloubí
chas m	kašel
charuvel pes	škrábe se
chev ž	díra, jáma (reg. okno)
chevalo	děravý
chelavel	máchat,oplachovat
cheroj ž	stehno,kýta,noha
chind'alo m	wc, záchod
chinel	srát
chip ž	poklička

chirchil m	hrách
chmara ž	mrak
choc	přestože, třeba
choča	aspoň, alespoň
chochado	řádný, prolhaný
chochavel	klamat, lhát, podvádět
cholov ž	kalhoty
chol'í ž	žluč, hněv, vztek
chovel'í ž	žhavý popel
chudel	chytit, uchopit (chytá)
chulaj m	hospodář, sedlák/ekonom
chulaňi ž	hospodyně
chumer m	těsto
chundrul ž	houba
churdo	drobný
chut'el	skáče
chóripen m	hloubka, hlubina

L

la ž	jí (nepřímý pád od e)
lake	jí (De lake Dej jí)
lakero	její (Kaskero hin o verdoro? Čí je ten vozíček?)
laha	s ní (Kaha džaha? S kým pujdeš?)
labanca-m	pohrdlivé označení (degeš), ti kteří se živí k. m.
labárdi ž	cigareta, nedopalek, kopřiva, okurka.
labórdo m	hořící, podpálený, spálený, připálený, rozvícené světlo, pálivý, palčivý
labárel	pálit, zapálit (přen. oblbovat-lakovat)
labárel avri	vypálit (něco)
labaripen m	popálenina
labdinel	žvanit, kecat
labdošis m	kecal
lácho	dobrý
láche	dobré
láchi	dobrá
lačhárel	ustlat, prostřít (zakrýt něco)
láchiben m	dobrota, mls, pochoutka
lačipen m	dobro, laskavost
ladž ž	hanba, ostuda
lajblikos m	vesta
lal'ipen	němota
lampášis m	lucerna
l'amuzinel	třpytit se/zářit
lancos m	řetěz (lancoros-řetízek)
lang ž	plamen
las	vezmeme (len-vezměte, jích, lav-beru, lav=slovo)
lav, lavóro m	slovo, slovíčko (lavóra - slovíčka, lavuta ž -housle)
lavutáris m	houslista, hudebník, muzikant

lazaris m	lazar
legos m	led
lemado kašt m	palička na maso
leň ž	potok, leňóri-potůček
l'enča ž	čočka (také mat. znaménko)
lengeripen	jejich zvyk, způsob
lepeda ž	prostěradlo, přehoz, ubrus
leperďuňipen m	paměť, vzpomínání
leperipen m	vzpomínání, vzpomínka
lepetka ž	motýl, můra(někdy drak dětí)
lešinel	tušit
l'ici	opratě
l'ichárdo	uvařený, rozvařený do měkka
l'idžal	nese (něco, někoho)
l'igavel	hltat
l'ikerel	držet
lichva	lichva
l'ikerel pes	držet se
l'ikh ž	hnida
l'ilavel	dopisovat si
l'ilváris m	slabikář
l'ilóro m	psaníčko
l'im ž	sopel, také rýma
linaj m	léto
l'indra ž	spánek (lel man e lindra — bere mě spánek)
l'itera	písmeno
litra ž	litr
l'ivimen avri	vybitý náboj
l'il m	doklad, dopis, listina
lubňi ž	děvka, kurva
lukestos m	voják
lulud ž	květina

luma ž

svět

lurdo m

policajt (označ. s Persie)

Kuchyňské nádobí

piri

čaro

kuči

stronos

brad'i

roj

čuri

phosad'i

bov

ABC

člověk _____, lidi _____, muž _____,
žena _____, manželka _____, manžel _____,
rodina _____, dítě _____, děti _____,
dcera _____, syn _____, babička _____,
dědeček _____, maminka _____, otec _____,
sestra _____, bratr _____, sestřenice _____,
bratranec _____, strejda _____, tetička _____,
švagr _____, švagrová _____, zeť _____,
snacha _____, kmotr _____, kmotra _____,
vnuk _____, vnučka _____, příbuzní _____.

- Přeložte česky romská slova:

khor _____

koro _____

thav _____

tav _____

pher _____

per _____

- Přeložte romsky - tělo člověka:

vlasý _____, hlava _____, uši _____,

nos _____, oči _____, tvář _____,

rty _____, zuby _____, obočí _____,

řasy _____, krk _____, ramena _____,

paže _____, ruce _____, prsa _____,

břicho _____, bok _____, zadek _____,

záda _____, nohy _____, bedra/kříže _____,

kolena _____, chodidlo _____, prsty _____,

nehet _____, srdce _____, střeva _____,

krev _____, játra _____, plíce _____.

Popis potravin v romském jazyce
Lekhadipen chabena andre romaňi duma

mas _____	maro _____	phuvale _____
šach _____	armin _____	aro/jaro _____
jandre/jare _____	bobos _____	ciral _____
zrum _____	sir _____	chumera _____
lenča _____	fizula _____	bokela _____
šingune bokela _____		thud _____
marikle _____	lon _____	gulo _____
te _____	chirchil _____	čiken _____
putros _____	khoňi _____	churdipena _____
kale buke _____	parne buke _____	
pora/goja _____	pacali _____	

Slovíčka – LAVORE

Bakri (f) – ovce

E bakri nenašel pašal e bar anglal o čhavore so la kamenas te chudel.

Bakro (m) – beran

O bakro hin thulo.

Bal (j. č), bala (mn. č) – vlas, vlasy

O bala sas la čha sar angara.

Balo (m) – prase

O bal ochalas tade phuvale.

Balvaj / balval (f) – vítr

E balvan phurdelas andre miro dumo.

Bango – křivý, ohnutý, hrbatý

O bango džalas preko phurd' the dikhelas pro paňi.

Bar (f) – zahrada, ohrada, plot

E bar paš o kher hin igen šukar. Andre bar hin phabaliňa the ambroľi.

Bar/r/ (m) – kámen

O bar sa pharo (baro, cikno)

Cvičení:

- **Přeložte:**

Dobrý den _____

Nashledanou _____

Jídlo _____

Kam jdeš? _____

So keres? _____

- **Přeložte:**

Džav andro gav te cinel (kinel) jepaš maro the koter mas, purum, sir, phuvale the le
čhavoreng phaba.

- **Přeložte:**

dům _____, romská dívka _____, sukně _____,

vlasý _____, oči _____, oheň _____,

džbán _____, slepý _____,

neromská dívka _____

Konverzace:

Otázky:

Ko sal? (kdo jsi?)

Jinak: Sar tut vičinen? (jak tě volají)

Sar tut bučhos? (Jak se jmenuješ)

Kahatar sal? (odkud jsi?)

Jinak: Jak bešes? (Kde bydlíš?)

doslovně – kde sedíš?

So keres? (Co děláš?)

So keres akana? (Co děláš nyní?)

Kaj džas? (Kam jdeš?)

nebo: Kija kaste džas? (Ke komu jdeš?)

Kathar džas? (Odkud jdeš?)

So kames? (Co chceš?)

nebo: Kames vareso? (Chceš něco?)

Kames te vakerel? (Chceš mluvit?)

So lekhaves? (Co píšeš?)

nebo: So irines (přines, skirines? (Co píšeš?)

Odpovědi:

Adam.

Bernathar.

Kyjovate.

Chart'as.

Sikhľarav man romaňi duma.

Andro foros.

Ko papus džav.

Andal o gav.

Paňi.

Koter maro.

Na kamav.

Pal o romano dživipen.

O murš l'ikerel o tover.

o jin talam slugadis?

darav man lestar

o rom nenašel la daratar

e romňi andro jiv

O slugađis lendar h/asalas

o rom the romňi avle khere

O čhavore rovenas la bokhatar.

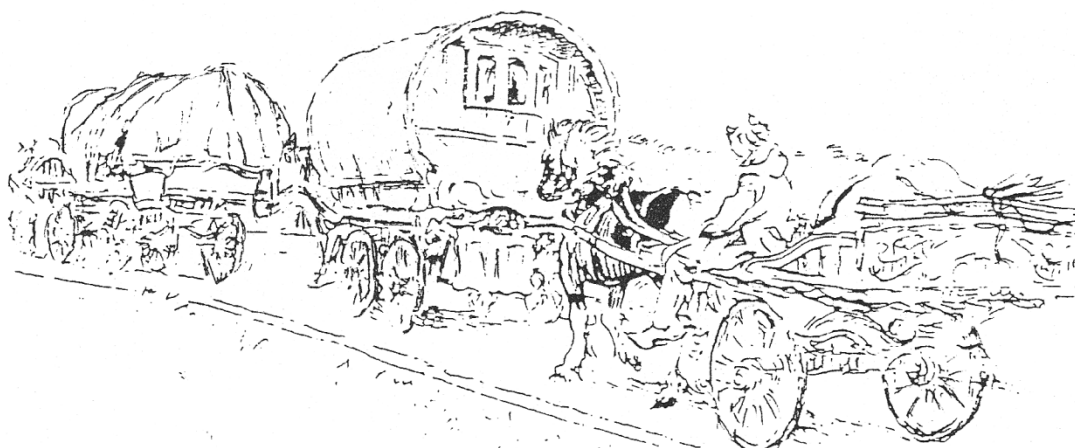
7. Dějiny Romů

(opis MF Dnes 8/8-96, Ladislav Kryzánek)

Dějiny Romů jsou poznamenány krutým pronásledováním. Už od konce prvního tisíciletí naráželi všude, kde se objevili, na otevřenou zášť.

Stávali se štvanci postavenými zcela mimo zákon. Mnozí věřili, že tito zplozenci pekel opravdu unášejí a potom pojídají děti.

Všude, kam zavítali, na ně svalovali vinu za požáry, epidemie, přemnožení myší či všelijaké jiné pohromy a honili je jako divokou zvěř.

“Na vědomost se dává přísný zákaz poskytnout v Miláně a celém vévodství nocleh pověstným žebravým cikánům.

Cikáni musí vévodství do čtyř dnů opustit, nechtějí-li být stíženi bičováním nebo jiným trestem,,.

Tak zněl výnos vévody milánského z roku 1506.

Za vlády Jindřicha VII. vydal anglický parlament nařízení, podle něhož museli všichni cikáni do šestnácti dnů opustit Anglii, jinak jim hrozilo vězení. Považovali je totiž za špiony Vatikánu.

V Evropě 17. a 18. století se tomu, kdo chytil cikána, vyplácely odměny.

Na Balkáně přežívali relativně nejsnáze. Často zde však měli postavení nevolníků, kteří se prodávali jako otroci na trzích a museli pak vykonávat nejtěžší nucenou práci.

Nejhroznější pohroma ovšem Romy postihla až ve 20. století za nacistické éry, kdy se stali po Židech druhou nejvíce pronásledovanou národnostní skupinou.

Hitler je prohlásil za “méněcennou rasu” a v rámci “konečného řešení cikánské otázky” je začal systematicky vyhlazovat všude, kam vstoupil.

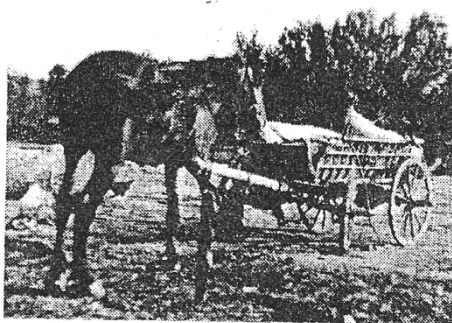
Nejméně 300 000 jich padlo za obětí barbarskému vraždění. Řada jejich dětí byla podrobena Mengeleho experimentům a ženy byly násilím sterilizovány.

Rasistickými předsudky a různými projevy diskriminace však Romové leckde trpí dodnes.

Romové začali své nekonečné putování z indické pravlasti na západ někdy ve třetím až pátém století po Kristu. Co konkrétně způsobilo jejich exodus, nevíme. Snad kořistnické nájezdy sousedních kmenů nebo strašlivý hladomor.

První zprávy o jejich migraci pocházejí z díla perského básníka Firdausiho, žijícího v desátém století. Ten zaznamenal dar tisíců lidí kmene Luri, který roku 420 přijal perský panovník Bahram Gur od indického krále Šankala. V Persii Romům dodnes říkají Luriové.

*Takto žili někteří olašští Romové do r. 1959 ...
Hlohovec, záp. Slovensko 1958; (foto Eva Davidová)*

První velké dělení zřejmě značně početné kočovné výpravy se událo v Malé Asii. Jedna část zamířila asi v 9. stol. do Řecka a odtud dále do Evropy.

V Rumunsku se opět rozdělila, první větev se vydala do Ruska a do Skandinávie, druhá pokračovala směrem na západ, aby ve 14. stol. někteří dospěli až do Španělska, Francie či Anglie.

Druhá část původní výpravy došla do Egypta a Numíbie, odtud přes severoafrické pobřeží dospěla až ke Gibraltaru a přenesla se do Španělska.

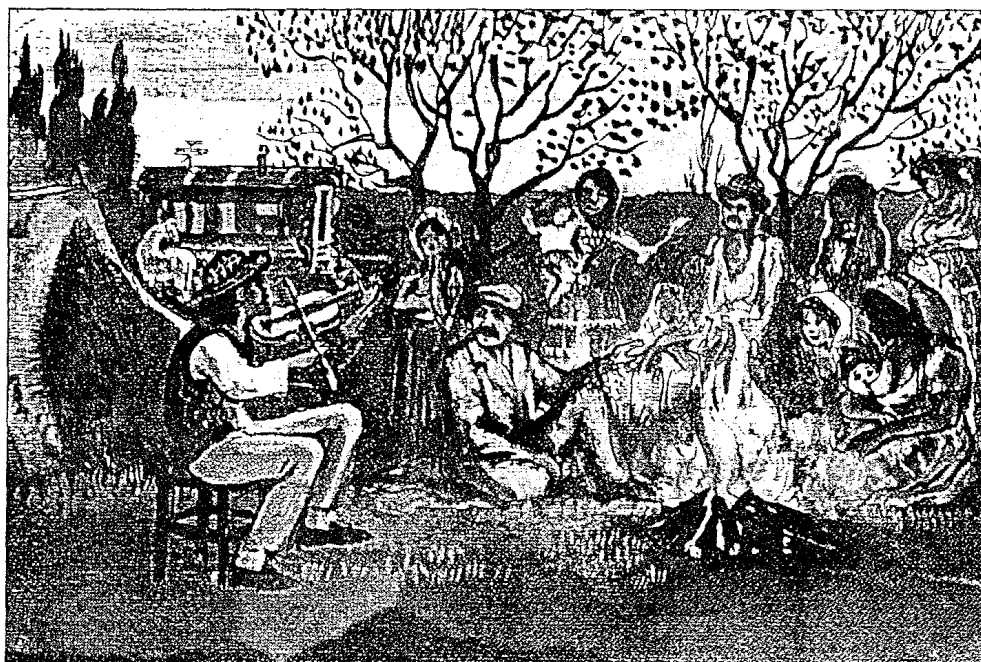
Na území Čech se první hodnověrná zmínka o Romech objevuje k roku 1399. Popravčí kniha pánů z Rožmberka se zmiňuje o oběšení sluhy, černého Cigána, který byl členem lupičské bandy.

Evropské obyvatelstvo překvapené nevídanou odlišností nenadálých příchozích nevědělo, kam je zařadit.

Původ tmavých cizinců se hledal ponejvíce v Egyptě. Tato mylná domněnka je pak vtělena v anglickém názvu Gypsy či ve španělském Gitan.

Spekulace o tomto zvláštním plemeni docházely k nejpodivuhodnějším závěrům. Třeba jistý J. C. Wagenseil o Romech tvrdil, že jsou “zdivočelí Židé“. Na severu Evropy byli často označováni za Tatary.

Název cikán je odvozen od jména maloasijské kacířské sekty a t h i n g a r i ů. “nečistých“ se kterou neznámý černý lid spojila jedna z dalších mylných domněnek.

U původu jejich jiného označení stojí skutečnost, že putovali na západ přes Čechy, tak se jim také říkalo v Německu 6hme a ve Francii Bohémiens.

Sami cikáni však o sobě mluví jako o Romech. Tohle jméno pochází z indického termínu D O M, který označoval nízkou indickou kastu tanečníků. V romštině znamená tolik co lidé.

Romské obyvatelstvo můžeme rozdělit do čtyř hlavních skupin:

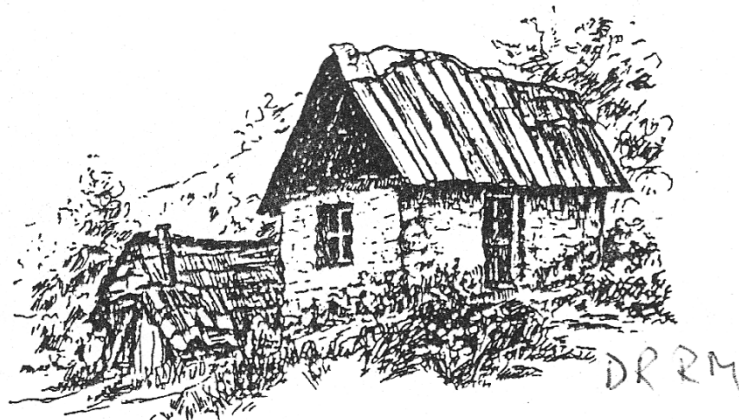
Kaldera žijí na Balkáně,

Gitanos ve Španělsku, Portugálsku, severní Africe a jižní Francii.

Každým rokem se shromažďují na procesí v Sainte Marie de la Ner při ústí Rhony, které je největším setkáním cikánu vůbec.

Romové obývají hlavně slovanské země a Sintiové nebo manuš jsou cikáni z Německa.

Staré typy obydlí: polozemnice a "kher", Revúca 1954
 kresba M. Doleželová
 (publikov. in: E. Horváthová, Cigáni na Slovensku, Bratislava 1964)

Romští poutníci

Kh

kh

KHABŇI - Těhotná

KHAĚLO - Líný

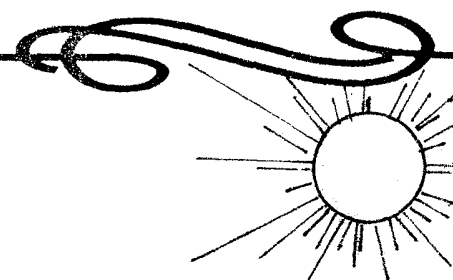
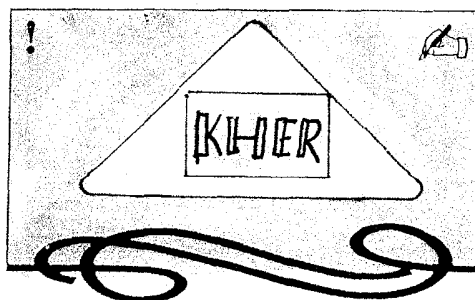
KHANDEL - smrdí

Khāk - pažďí, podpāďí

KHAS - seno

KHATAR - odkud

KHOSNO - šátek

KHAM Kham

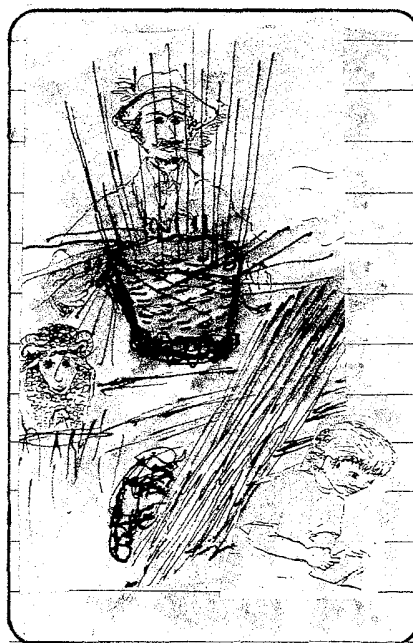
Khamoro

SLUNKO - Sluníčko

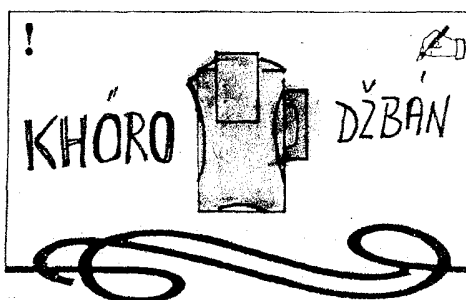
KHELEL - Tancuje

KHUR - kopyto, podpatek

KHINO - Unavený

KHÚVEL PLETE

románi gili paľ calo lumã

maškaro roma.

• GELAM
GELAM =

ŠLI JSME
KRACELI JSME
PUTOVALI JSME

• DUGONE =
DLOUHOU

• DROMENA =
DROMENCA =

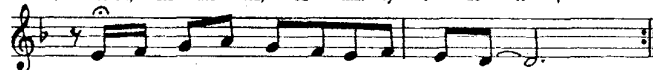
DESTON
DESTAMI

• TALIVAHAS =
POTRAVALI JSME

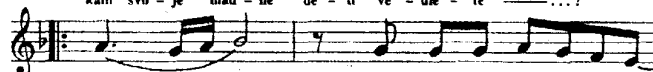
Maškarthemutni romani ašardgili Medzinárodná rómska hymna

1. GE - LEM, GE - LEM, LUN - GO - NE DRO - MEN - CA - ,
2. Á, RO - MA - LE, KHA - TAR TU - MEN A - VEN - ,
1. Krá - ča - li sme, Hl - sme dl - hou ces - tou - ,
2. Ach, Ró - mo - via, od - kiaľ vy i - de - te - ,

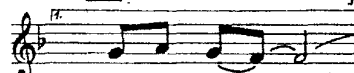
MA - LA - ĎI - LEM BACH - TA - LE RO - MEN - CA - ...
LE CACH - REN - CA, BO - KHA - LE ČHA - VEN - CA - ... ?
stre - ta - li sme vša - de šťast - ných Ró - mov ...
kam svo - je hlad - né de - ti ve - die - te - ... ?

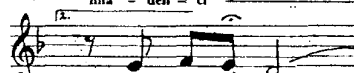
JÁ - - - - - ÁJ, RO - MA - LE - - - - -
Já - - - - - áj, Ró - mo - via - - - - -

- - - - - ! JÁ - - - - - ÁJ,
- - - - - ! Já - - - - - áj,

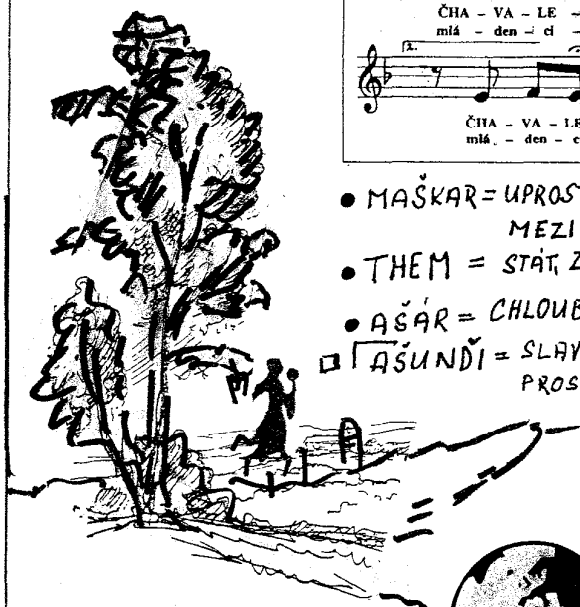

ČHA - VA - LE - - - - -
mlá - den - ci - - - - -

ČHA - VA - LE - - - - -
mlá - den - ci - - - - -

- MAŠKAR = UPROSTŘED, MEZI
- THEM = STAT, Země
- AŠAR = CHLOUBA,
- AŠUNDI = SLAVNA, PROSLAVENA

• DACHTALE =
ŠASTNOMI

• DROMENCA =
ROMANI

• DORHADE =
SLADNOMI

• KHATAR =
ODKUD

• MEN =
PŘEDAZITĚ

Metodička pomůcka - 2002 - 1. Zima

O dživipen akána siďárel
the denášel.

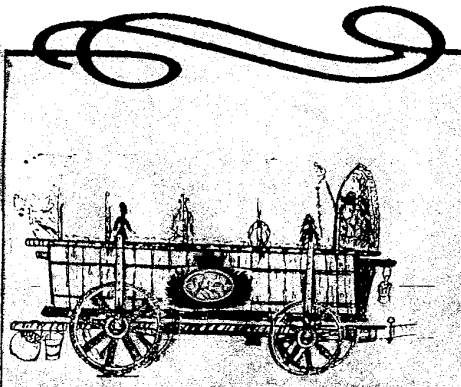
E technika džal anglal
amende.

Pre amaro šéro the gódi
kamei báro sikhľoviben.

Sigeder amare phure papi
džánenas palo vejša but, aľi
so hin o gindočis the mobilis
the ávera technika, na džáne-
nas ništ.

O terne čháve odá akána šaj
pre névi technika sikhľoven

Aľi čulo džánen savi hin
o vejša, so hin e sokáč.

Poznámky:

Život nyní spěchá
a utíká.

Technika jde před námi.

Na naši hlavu a rozum
vyžaduje mnoho se učit.

Dříve naši předci
věděli o přírodě mnoho ale
co je počítač a mobil
a další technika, nevěděli
nic

Mladí chlapci toto nyní mohou
na nové technice se učit.

Ale málo vědí jaká je
příroda, co je to čest, úcta.

Metodická pomůcka pro kurzi romského jazyka-připr.: I. Zima-2002

! Néve manuša báron
andre bári luma
kampela te džánel butera
duma

! Nový lidé rostou
v novém světě
zapotřebí bude, znáti více
jazyků

Gindočis

Počitač

Poznámky:

Akána ko džanel te kerel
pro gindočis(PC) sigeder šaj
chudel būti pro amtosis(úrad)

Laco. so akána keres?

Akána na kerav, som bije būti

The sikhľárest tut varesoske?

Phírav andro kurzos, sikhľuvav
pro gindočis.

Džanes imár vareso?

Džanav kaj so hin, sar som te
rodel, so hin o IKONY.

The džánes te surfinel andro
internetos?

Inke but na džanav aľi
dikhav so le gendočiha šaj
savoro keres, šaj bičhaves
ľil. Minďar les chuden pal
calo luma.

Nyní kdo umí pracovat na PC
dříve najde práci na úřadech
administr. prácech.

Laďo co nyní děláš?

Nyní nepracuji, jsem bez zaměstnání.

A učíš se něčemu?

Chodím do kurzu, učím se na
počítači.

Umíš už něco?

Umím kde co je, jak mám

hledat, co znamenají IKONY.

A umíš surfovat v internetu?

Ještě toho moc neznám ale
vidím(pozoruji) co na PC

všechno můžeš dělat, můžeš

poslat dopis. Hned ho cběrží
po celém světě.

Metodická pomůcka pro výuku romsk. jazyka-str. připravil: I. Zima-2002

! Ko kamel džánel ,
Ko džánel, odá sikhľuvel
Ko đureder sikhľárdol
Odá báro manuš bárol.

! Kdo chce umí,
kdo umí ten se učí
Kdo se dále vzdělává
ten(ztoho) velký člověk roste.

Ronsānes

Ko kamel, the
šaj. Väterel
pal calo LUMA

Halóóóó...

Miri čaj, sal khére?

Ahoj daje, som khére.

Kames vareso?

Andelo, kamav pal tute dži

aveha kija amende, kin mange
duj cakli, "lácho páni "

Daje, adačives našti avav ke
tumende, kije raťate džav

andro kurzos. Phírav man te
sikhľárel angliko čhib.

Ta láčhes mri čajóri...

Ta dži aveha pal amende,

talam ada kurko, ta ma
pobister pro oďa so pal tute
kamav.

So keren o tikne čhavore?

So táďal? Hin tumen so te

chal?

O tikhńoro sovel, o Miris pes
sikhľárel pro počitačis.

Adačives ľilam

O ľóve, kinďam o chábená
pociďam o nájemno ,
vareso amenge inke
ačhlas.

Čerky

Kdo chce a může.

Domluví se po celém
světě.

...No, taďy Anděla.

(moje) Dčero jsi doma?

Ahoj mamí, jsem doma.

Potřebuješ něco?

Andělo, chci po tobě až

přijdeš k nám, kup mi

Dvě flašky, "dobré vody".

Mamí, dnes nemohu k
vám, večer jdu

do kurzu. Chodím se
anglickému jazyku.

Tak dobře moje dčeruško...

Tak až přijdeš za námi,
snad tento týden, tak neza-
pomeň na to co po tobě
žádám.

Co dělají malé děti?

Co jsi uvařila? Máte co

jest?

Maliký spí, Mireček se

učí na počítači.

!

Dnes jsme vzali

peníze, koupili jsme jídlo
zaplatili jsme nájem,
něco nám ještě
zůstalo.

Ománes

Vakeriben pal o telefónos

Česky

Rozhovor po telefonu

SVĚT MOBILNÍCH KOMUNIKACÍ

Halóóó....

No! Ko hin odoj?

Me,čhaje!

Ko me! Sar tut buchos?

Šo kames?

Kamav te phučel sar som mange

te kerel avri o papíra?

Odá avla feder te aveha pal

mande,kajte tuke sikhavav

sar oda sal te lekhavel.

Paľikerav tuke vaš oda.

Inke kamav te phučel te manca

šaj anav mire phrales?

Kamel tuha te vakerel pal

e búti.

Ta jav tu the tre phraleha.

Inke jekhvár tuke paľikerav

miri čhaj,me del tut o Devel

bári bacht.

Užárav tunen adaďives pal

dejšto ora.

Halóóó....

No,kdo je tam?

Já,děvče!

Kdo já! Jak se jmenuješ?

Co potřebuješ?

Chci se zeptat, jak si mám

vyřídit doklady?

To bude lepší,když přijdeš

za mnou,abych Ti ukázal

jak se to má vypsát.

Děkuji Ti za to.

Ještě se chci zeptat zda

s sebou mohu přivést svého

bratra?

Chce stebou hovořit o práci

Tak přijď ty i se svým bratrem.

Ještě jednou Ti děkuji

hodné děvče,ať Ti dá Bůh

mnoho štěstí.

Čekám vás dnes po desáté

hodině.

!

Ko phírel pal e Luma

le motorihá te trádel

adaďives bijo papíra našti

avel.

!

Kdo chodí po světě,

autem jezdit

dneska bez dokladů nemůže

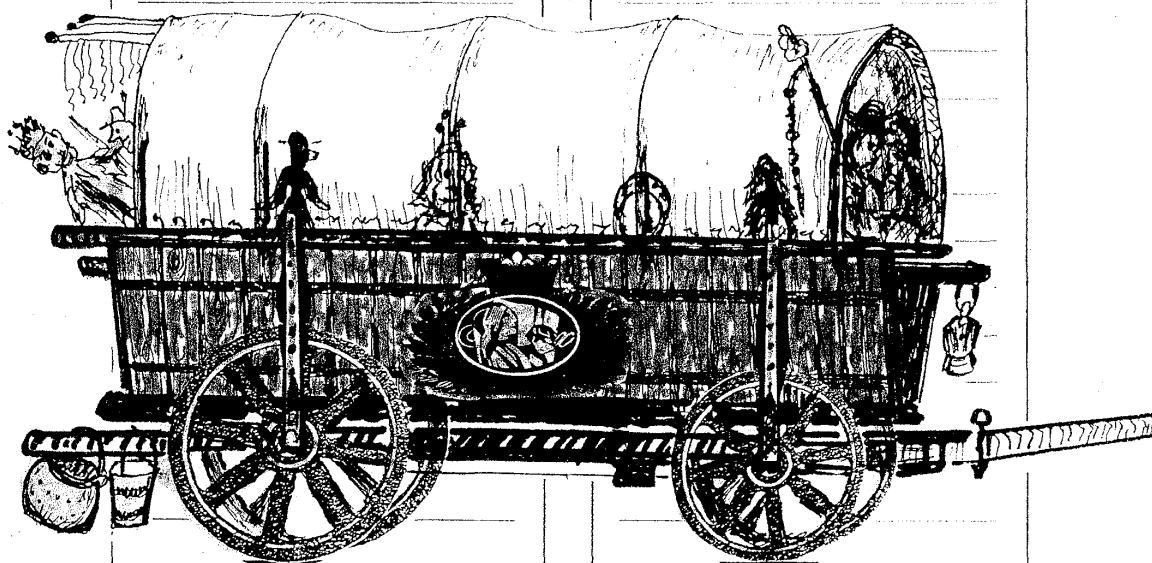
být.

TEĀTRĀNO VERDA

Bašavenas, khelenas
sikhavenas

Loutkové
divadlo

Hráli, tancovali
ukazovali

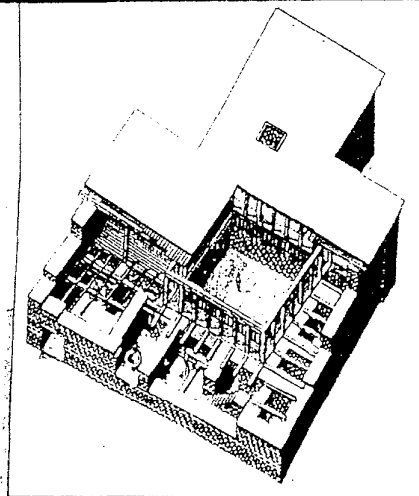
sar dživenas
o thagara
o banvale rāja
the sar has le
chorenge.

jak bavili a žili
králové, bohátí
panové a jak
bylo chudobě.

! thagarine
khera uche bizo
andne sudnes
sudne file.

! královské domy
vysoké věru,
uvnitř, zima
studené srdce.

Mohendžodárské destičky

Zdroj: čas. Gendalost - Praha - 1998. Rmské dějiny- PhDr. M. H.

"První místo, kde bylo nalezeno starodávné město, nazvali Mohendžodáro- Nedávno (1998) nalezli Indové nové "mohendžodárské" město daleko směrem na východ u města Varánasi (Benáres). Vědci říkají, že mohendžodárská civilizace patří nejen mezi nejstarší na světě, ale je vůbec nejrozsáhlejší. Rozkládá se na mnoha tisících čtverečních kilometrech. Jedna věc, kterou se lidskému rozumu dosud nepodařilo rozluštit je mohendžodárské písmo. Mohendžodárané psali podobně jako v Egyptě - hieroglyfy. /civilizaci vytv. ádivásiové.

Graf. úpr: I. Zima

SAR
DUR
DZAH

JAV ANDRE!

T
I
K
N
E

T
E
R
N
E

D
A
D
A

D
A
D
A

M
A
M
I

P
A
P
I

S
A
K
O

S
A
V
O
R
E

K
O
S
A
Z

S
I
K
H
O
N

SIKHLAROT
SKOLA

O

ČHA VORO

E

ČHA JORI

O

ČHA VO

E

ČHA J

O

ROM

E

ROMŇI

O

RAKLO

E

RAKL'I

SIKHEOL
DZANEL
KO?

DROM

ANGLAL

NAJ-
UPREDER

UPREDER

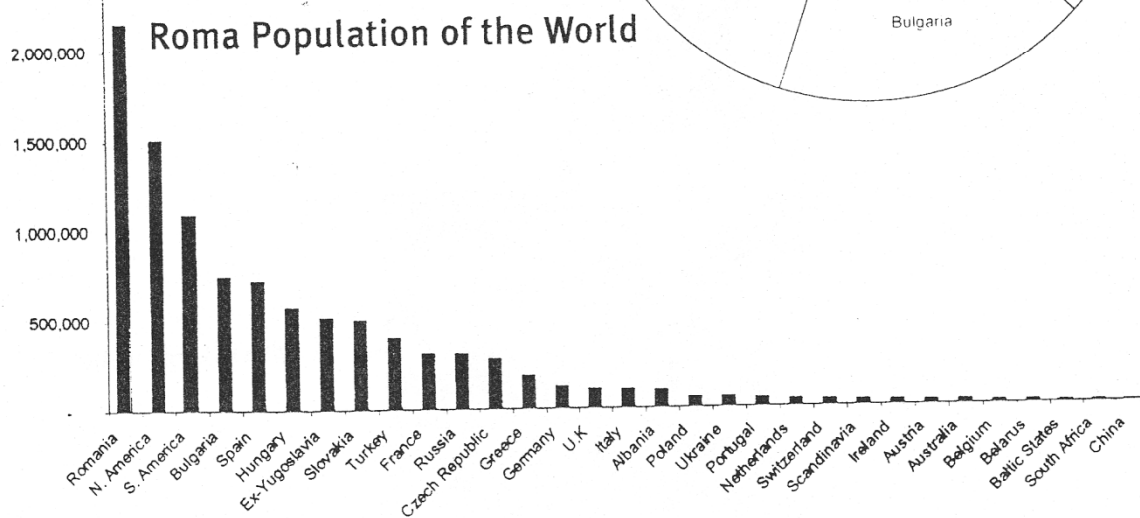
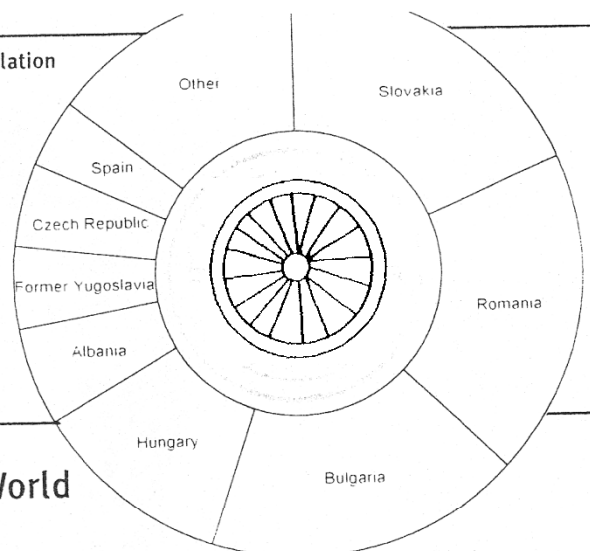
UPRE

Techn. mon!
I. Zima
2002 Brno

Roma/Gypsy minorities as percentage of National population

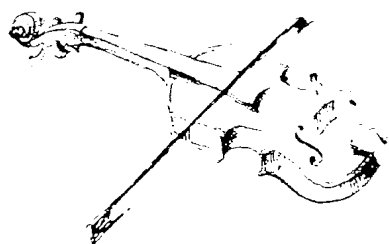
Slovakia	9.2%	Portugal	0.46%
Romania	9.15%	Netherlands	0.24%
Bulgaria	8.85%	Poland	0.14%
Hungary	5.49%	U.K.	0.12%
Albania	2.8%	S. Africa	0.09%
Former Yugoslavia	2.33%	France	0.53%
Czech Republic	2.33%	N. America	0.42%
Spain	1.85%	Russia	0.21%
OTHER:		Belgium	0.12%
Greece	1.7%	Australia	0.11%
Switzerland	0.47%	China	0.001%
Austria	0.29%	Ireland	0.51%
Germany	0.15%	S. America	0.33%
Scandinavia	0.12%	Italy	0.17%
Baltic States	0.09%	Belarus	0.12%
Turkey	0.63%	Ukraine	0.11%

*Romové - korytáři v r. 1895 ze sbírky B. Nagyszokolyaie.
Pohlednice vydaná Etnografickým muzeem u příležitosti výstavy.*

E LAVUTA
E BRAČA
O TOVER

HOUSLE
VIOLA
SEKERA

*Romská rodina s cimbálem a kontrabasem z r. 1929.
Pohlednice vydaná Etnografickým muzeem u příležitosti výstavy.*

Romové za války

(převzato z Romano džaniben)

Kromě Židů chtěli nacisté vyhladit i Romy, jimž se tehdy běžně říkalo Cikáni. Z šesti tisíc českých a moravských Cikánů asi 5 500 válku nepřežilo. Němci pro ně připravili dva koncentrační tábory. Čeští Romové byli soustředěni v Letech u Písku, moravští zase u Hodonína na Vysočině.

V lese za obcí Hodonín, téměř na hranicích žďárského a blanenského okresu, je dnes ukryto rekreační zařízení „Žalov“ s chatkami a bazénem. Dva dřevěné baráky dokonce pamatují své původní určení. Nejdříve zde byl kárný, pak sběrný tábor a v letech 1942 - 1943 cikánský koncentrák. Romů prošlo zdejším táborem 1 396, celé rodiny zde roztloukaly štěrky pro chystanou dálnici, která měla spojit Plzeň s Moravskou Ostravou. Většina vězňů byla dále transportována do Osvětimi, ale i přímo u Hodonína zemřelo 207 romských zajatců. (Vlivem epidemií, tyf se rozšířil z jediné studny s pitnou vodou a byl pak přenesen i do nedaleké vesnice, i nelidského zacházení.) Ze 34 zde narozených dětí přežila jen jedna dívka.

V Letech zemřelo 327 Cikánů a 511 jich bylo dále deportováno. Tamním táborem přešlo celkem 1 308 trestanců včetně třiceti narozených dětí.

Bohatší Romové přijížděli do Hodonína na vozech, které si pak mohli koupit zdejší sedláci za tři stovky. Cikánští baroni byli samozřejmě připraveni o své zlato a četné legendy vyprávěly, jak se i zdejší dozorcí obohatili. Ředitelem tábora byl oficiál Stefan Blahynka, dříve četnický nadporučík. Zastupoval ho Jan Sokl, v kancelářích a skladech pracovali čtyři zaměstnanci. Další pracovníci stáli ve vedení kuchyně a táborových dílen, nechyběl tu ani táborový lékař. Pokud se počet pracovníků ve správě pohyboval od 4 do 10, bylo čtyřikrát více mužů ve strážním oddílu (32 - 45). Mužstvo nosilo četnické uniformy a bylo ozbrojeno. Památník romským obětem byl odhalen a vysvěcen 17. srpna 1997 v oploceném prostranství, v němž se táhnou tři řádky hromadných hrobů. Právě zde byly pochovány téměř dvě stovky Romů, když zbývající mrtví našli poslední odpočinek u zdi hřbitova v nedalekých Černovicích. Pochovávaní byli v plátnech, později jen v papírových pytlích. Největší transport pak odjel z Hodonína 21. 8. 1943 a čítal 749 Cikánů.

Velký placák mezi hroby nese nápis „Žalov obětí nacismu“. Kousek před kamenem se tyčí nový památník, jenž vytvořil romský sochař Eduard Oláh. Z kamenného podstavce se zvedá kovový kříž, který je ozdoben chomoutem a stylizovaným vozovým kolem, symboly kočovného života zdejších obětí.

Nacisté kradli i housle

Lenka Hloušková

Desítky nejcennějších hudebních nástrojů shromážďovali na přímý pokyn Hitlera nacisté během druhé světové války v tajné operaci nazvané M-Aktion – Akce hudba.

Podle dokumentů zveřejněných v USA docházeli speciálně vyškolení odborníci do předem určených, převážně židovských rodin a cenné hudební nástroje ihned odesílali i s dokumentací do skladů v Berlíně.

Operace M-Aktion byla spuštěna na pokyn Hitlerova poradce Alfreda Rosenberga. Během následujících let objížděli muzikologové ve službách nacistů státy okupované německými vojsky a pečlivě vytipovávali možné vlastníky starobylých hudebních klenotů. Odebírali je zejména z rodin určených k likvidaci, tj. židovských sběratelů, virtuózů a starožitníků. Nástroje měly být po „vítězné“ válce převezeny do Lince, v němž

chtěl Hitler zřídit ojedinělé muzeum světové hudby.

Dnes devětsátiiletý houslista, sólista Symfonického orchestru z Chicaga Francis Akjós vzpomíná: „V roce 1939 jsem vyhrál na celoevropské soutěži houslistů hlavní cenu – několikaleté užívání Gaglianových houslí. Přiliš jsem si jich ale neužil. Jako Žid jsem tenkrát neměl v Evropě právo na život. Koncentrační tábor nepřevážil nikdo z mých blízkých. Drahocenný nástroj zmizel také, neznám kam.“

Návrat odcizených nástrojů do rukou původních majitelů, či spíše jejich potomků, bude však velmi obtížný. Na rozdíl od obrazů a soch, které jsou podepsány a datovány, jde u hudebních nástrojů poměrně těžce rozlišit kus od kusu z jedné dílny a dokázat tak jeho původní vlastnictví před druhou světovou válkou. Navíc po jejím skončení se ukradené nástroje staly velmi výhodnou investicí ve finančně rozkolísaném světě a sou-

časní majitelé se jich určitě nevzdají bez vleklých soudních sporů.

Výkonná ředitelka Světového židovského kongresu Elan Steinbergová proto míní: „Nacisté hledali zejména nejdražší housle vyrobené Italy zvučných jmen, tj. Stradivari, Guarneri, Amati. Zatím jen počítáme a tiše žasneme nad výkonností německých muzikologů ve službách Hitlera. Odškodnit poškozené by mělo jednoznačně Německo.“

NA POBISTERAHA! (Nezapomeneme!)

- Gil'ori pal o múle Roma so múle andro táboris. O jekhetáno klubos hurikáne romen g'éle te dikhel Hodonínu paš o Kunštátos the Pískoneste.
- *Básnička o Romech co zahynuli v táboře. Předneseno na besedě romských seniorů při návštěvě památníku Žalov.*
- *Přednes: Ignác Zima, složil: Ignác Zima.*

**Kana, kana, kana
So šunde mire kana
Hoj o Roma le romňenca
Džanas báre gávenca.**

*Kdysi, kdysi, kdysi
Co slyšely moje uši
Že Romové se ženami
Šli velkými vesnicemi*

**Bašavenas, gil'avenas
Vaš e mol, vaš o balevas**

*Hráli, zpívali
pro víno, pro slaninu*

**Kerenas e chrt'íkání bůti
Lanci, karfiňa the petali.**

*Dělali kovářskou práci
řetězy, hřebíky the petali*

**Čoripen amenca džalas
O Devel amen márelas,**

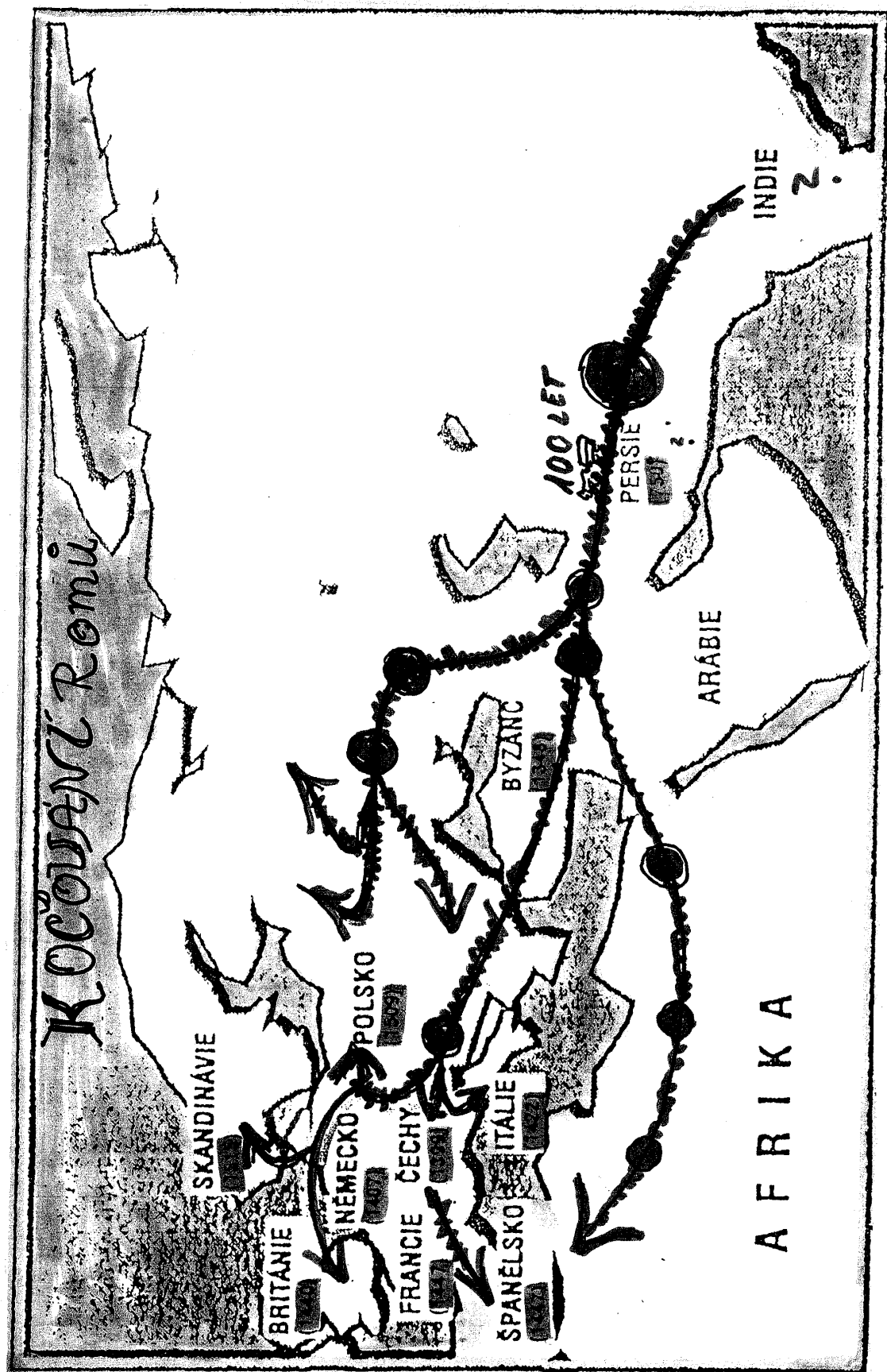
*Chudoba nás provázela
Bůh nás trestal*

**Pale avle bibachtale d'ivesa
Cirdine le Romen andre thuvale khandipena,
Thovas o stád'a téle, band'áras amen!
Anglal o manuša so múle the murdárde len andro táboris.**

*potom přišly nešťastné dny
odvlekli je do spaloven
Smekněme a pokloňme se!
Před těmi lidmi, co je
mučili v táboře*

VIČINAS! Imár nikana!

VOLEJME! Už nikdy!

romani chib